

SPRAWOZDANIE
z realizacji w 2005 roku
rządowego Programu Zapobiegania
Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości
wśród Dzieci i Młodzieży

SPIS TREŚCI:

WSTĘP

ROZDZIAŁ I. PODMIOTY UCZESTNICZĄCE W REALIZACJI PROGRAMU ZAPOBIEGANIA NIEDOSTOSOWANIU SPOŁECZNEMU I PRZESTĘPCZOŚCI WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY

ROZDZIAŁ II. DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH PROGRAMU

ROZDZIAŁ II.1 REALIZACJA ZADANIA POWSZECHNA EDUKACJA SPOŁECZNA:

R.II.1.1. STRATEGIE INFORMACYJNE

R.II.1.2. STRATEGIE EDUKACYJNE

R.II.1.3.STRATEGIE DZIAŁAŃ ALTERNATYWNYCH

R.II.1.4. STRATEGIE POWSTRZYMUJĄCE

R.II.1.5. STRATEGIE ZMNIEJSZANIA SZKÓD

R.II.1.6. STRATEGIE INTERWENCYJNE

I RESOCJALIZACYJNE

ROZDZIAŁ II.2 REALIZACJA PROGRAMU MODUŁOWEGO:

Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką.

ROZDZIAŁ II.3 REALIZACJA PROGRAMU MODUŁOWEGO:

Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością z uwzględnieniem sytuacji kryzysowej w rodzinie.

ROZDZIAŁ II.4. REALIZACJA PROGRAMU MODUŁOWEGO:

Probacja alternatywna dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych.

ROZDZIAŁ III. FINANSOWANIE

ROZDZIAŁ IV. UWAGI I POSTULATY

ROZDZIAŁ V. PODSUMOWANIE

WSTĘP:

Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przeszeczności wśród Dzieci opracowany został przez Międzyresortowy Zespół powołany Zarządzeniem Nr 37 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 marca 2002 r. (M.P. Nr 12, poz. 216). Rada Ministrów przyjęła go w dniu 13 stycznia 2004 roku. Corocznie, zgodnie z postanowieniami Uchwały Nr 49 z dnia 19 marca 2002 roku Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. Nr 13, poz. 221 z późn. zm.), Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przedstawia Radzie Ministrów sprawozdania z realizacji Programu.

Systematyczna ewaluacja Programu stanowi podstawę do jego doskonalenia, a co za tym idzie wprowadzania ewentualnych korekt, wynikających z dynamiki zmieniających się uwarunkowań społecznych oraz doświadczeń podmiotów wdrażających zapisy Programu.

Niniejsze opracowanie – przygotowane w oparciu o sprawozdania wojewodów, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i państwowych jednostek organizacyjnych – stanowi opis i podsumowanie działań podjętych w drugim roku funkcjonowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przeszeczności wśród Dzieci i Młodzieży.

Należy podkreślić, że w 2005 roku wyraźnie zwiększyła się, w porównaniu z 2004 rokiem, liczba podmiotów zaangażowanych w realizację Programu. Wdrażały go zarówno podmioty do tego zobligowane (administracja rządowa), jak i podmioty uczestniczące w Programie na zasadzie dobrowolności. Po raz pierwszy w Program włączyły się jednostki naukowe (zwłaszcza wyższe uczelnie np. Uniwersytet Rzeszowski). Zaznaczył się także udział podmiotów kościelnych (parafie chrześcijańskie), podmiotów gospodarczych (m.in. towarzystw ubezpieczeniowych) oraz niektórych mediów (zwłaszcza na poziomie regionalnym).

W zakresie administracji rządowej, podmiotami odpowiedzialnymi za realizację Programu są:

- na poziomie centralnym:
- Ministerstwo Edukacji Narodowej;
 - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej;
 - Ministerstwo Zdrowia;
 - Ministerstwo Sprawiedliwości;
 - resort spraw wewnętrznych i administracji;

na poziomie wojewódzkim:

w zakresie zadań rządowych – wojewodowie;
w zakresie zadań samorządowych – marszałkowie
województw.

na poziomie powiatu: starostowie

na poziomie gminy: wójtowie (burmistrzowie i prezydenci miast).

Jak już wspomniano, generalnie w 2005 roku wzrosła liczba podmiotów zaangażowanych w realizację Programu. Ponadto podmioty zaczynają się specjalizować w realizacji Programu, odnajdować „swoje miejsce” w tym 10-letnim planie kompleksowych działań na rzecz dzieci młodzieży.

W działaniach podejmowanych przez administrację rządową w 2005 roku szczególnie wyróżniły się: komendy wojewódzkie i powiatowe Policji, Kuratoria Oświaty oraz przedstawiciele sądów (sędziowie rodzeni, kuratorzy).

Na podkreślenie zasługuje również zaangażowanie w realizację Programu organizacji pozarządowych. W 2005 roku wyróżniły się m.in.: Fundacja Rozwoju Profilaktyki i Terapii Problemów Alkoholowych ETOH, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Katolicka Fundacja Pomocy Osobom Uzależnionym i Dzieciom KARAN, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Fundacja „Dzieci Niczyje”, terenowe oddziały Komitetu Ochrony Praw Dziecka, Stowarzyszenie „Blżej Dziecka”, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Pracowników Resocjalizacji, Stowarzyszenie Ruchu Pomocy Psychologicznej „Integracja w Nisku” oraz Związek Harcerstwa Polskiego.

Z III sektorem aktywnie współpracowały jednostki samorządu terytorialnego, w niektórych województwach (np. łódzkim) można już mówić o systematycznej współpracy samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi. Równie często filarami działań są współpracujące ze sobą powiatowe centra pomocy rodzinie, miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej, przedstawiciele sądów, szkół i Policji.

Podobnie jak w roku 2004, w realizację Programu aktywnie włączyły się państwowe jednostki organizacyjne, takie jak: Ochotnicze Hufce Pracy, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych PARPA oraz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Znaczący wkład w rozwój współpracy na rzecz

Programu wniosły placówki Ochotniczych Hufców Pracy. We wszystkich województwach placówki te efektywnie współdziałały z lokalnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się problematyką młodzieży, a w szczególności umacniano współpracę jednostek organizacyjnych OHP z Policją.

Jednym z ważniejszych elementów Programu w ramach współpracy różnych podmiotów jest tworzenie zespołów interdyscyplinarnych, czego ciekawym przykładem jest Zespół do Spraw Rodziny (woj. świętokrzyskie). Jest to grupa skupiająca przedstawicieli różnych środowisk społecznych (organizacje pozarządowe, jednostki i instytucje działające na rzecz rodziny) oraz przedstawicieli m.in. Sądu Okręgowego, Kuratorium Oświaty, Urzędu Marszałkowskiego, Akademii Świętokrzyskiej, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PEFRON), Komendy Wojewódzkiej Policji, Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej i Prokuratury Okręgowej. Efektem pracy Zespołu w 2005 roku była m.in. organizacja „Świętokrzyskich Dni Profilaktyki” poświęconych problemom rodziny, ze szczególnym naciskiem na dzieci i młodzież. Przedsięwzięcie miało charakter międzynarodowy, w jego ramach zorganizowano dwudniową konferencję naukową, szereg imprez towarzyszących oraz bezpłatne warsztaty dla wychowawców, pedagogów i rodziców. W ramach współpracy Sądu Okręgowego oraz Kuratorium Oświaty zorganizowano bezpłatne porady dla rodzin dysfunkcyjnych. To tygodniowe wydarzenie stanowiło swoistą formę wymiany dobrych praktyk oraz pokazywało problemy województwa w kontekście planowania działań naprawczych.

Innym przykładem zespołu interdyscyplinarnego jest działalność Dolnośląskiej Rady ds. Bezpieczeństwa Dzieci i Młodzieży, która pełni rolę społecznego organu koordynującego działania instytucji wspierających szkoły tj. samorządu gminnego, powiatowego, organizacji pozarządowych, a także rodziców. Rada działa już drugi rok.

Natomiast w województwie mazowieckim w 2005 roku przy promocji Programu w powiatach i gminach kładziono duży nacisk na działania interdyscyplinarne, mające na celu budowanie płaszczyzny współpracy różnych służb i instytucji na poziomie województwa. W przedsięwzięcie to włączali się przede wszystkim przedstawiciele Sądów Okręgowych, Prokuratury, Policji, Służby Więziennej, Kuratorium Oświaty, Wojewódzkiego Urzędu Pracy, samorządu powiatowego i gminnego oraz organizacji

pozarządowych, współpracujących w Mazowieckiej Radzie do Spraw Readaptacji i Pomocy Skazanym. Warto podkreślić, iż Rada ds. Readaptacji i Pomocy Skazanym w ramach działań profilaktycznych rozszerzyła swoją działalność właśnie o tematykę zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży.

Podobnie jak w roku 2004 Ministerstwo Edukacji Narodowej kontynuowało szkolenia specjalistycznych zespołów interdyscyplinarnych, zaangażowanych w działania profilaktyczno - wychowawcze w środowiskach lokalnych (nauczycieli, policjantów, pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia, pedagogów i psychologów, kuratorów sądowych, przedstawicieli organizacji pozarządowych z terenu danego powiatu).

ROZDZIAŁ II. DZIAŁANIA PODEJMOWANE W RAMACH PROGRAMU

Program ze względu na charakter podejmowanych działań wyróżnia następujące zadania:

Zadanie: *Powszechna Edukacja Społeczna;*

Program modułowy: *Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką;*

Program modułowy: *Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie;*

Program modułowy: *Probacja alternatywna dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych.*

ROZDZIAŁ II.1. REALIZACJA ZADANIA POWSZECHNA EDUKACJA SPOŁECZNA

Powszechna Edukacja Społeczna jest działaniem uprzedzającym, w ramach, którego wyróżnia się następujące strategie:

1. STRATEGIE INFORMACYJNE
2. STRATEGIE EDUKACYJNE
3. STRATEGIE DZIAŁAŃ ALTERNATYWNYCH
4. STRATEGIE POWSTRZYMUJĄCE
5. STRATEGIE ZMNIEJSZANIA SZKÓD
6. STRATEGIE INTERWENCYJNE I RESOCJALIZACYJNE

Ciekawą formą kompleksowej realizacji zadania Powszechna Edukacja Społeczna są kluby Fair Play Katolickiej Fundacji Pomocy Osobom Uzależnionym i Dzieciom KARAN. Głównym celem Klubów Fair Play jest tworzenie miejsc i środowisk, gdzie młodzi ludzie będą mogli w przyjaznej atmosferze uczyć się prospołecznych sposobów rozwiązywania trudnych sytuacji życiowych. W Klubach Fair Play wyszkoleni trenerzy według gotowych scenariuszy pokazują dzieciom i młodzieży jak panować nad emocjami, jak nawiązywać i rozwiązywać interakcje społeczne oraz jakimi wartościami kierować się w życiu. Uczestnikami zajęć są dzieci, młodzież oraz osoby dorosłe (rodzice). Kluby Fair Play powstają w świetlicach, szkołach, ośrodkach opiekuńczo - wychowawczych oraz

w domach dziecka. W Polsce od 2001 roku funkcjonuje już ponad 40 ustrukturalizowanych Klubów Fair Play. Kluby łączą różnorodne strategie: informacyjną, edukacyjną działań alternatywnych i interwencyjną.

Ad. II.1.1 STRATEGIE INFORMACYJNE

W 2005 roku strategie informacyjne były realizowane w większości województw m.in. poprzez upowszechnianie wiedzy na temat poradnictwa rodzinnego, prawnego, psychiatrycznego, pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz na temat instytucji i organizacji udzielających pomocy dziecku i rodzinie. Ponadto na terenie całego kraju przeprowadzono szereg szkoleń, seminariów i konferencji poświęconych problematyce niedostosowania społecznego oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży, skierowanych m.in. do Policji, nauczycieli, pedagogów, kuratorów, jak również rodziców. Ważnym elementem strategii było także rozpowszechnianie materiałów informacyjnych i instruktażowych.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- w 2005 roku Ministerstwo Zdrowia zleciło przeprowadzenie ogólnopolskiej kampanii „Blżej siebie – dalej od narkotyków” pod honorowym patronatem TVP. Celem Kampanii była poprawa komunikacji w rodzinie oraz upowszechnienie informacji o zagrożeniach, jakie niosą narkotyki. Kampania została szeroko nagłośniona w mediach, rozpowszechniano materiały promocyjne (bilboardy, ulotki, plakaty, gazetka informacyjna, rozkolportowano ponad 900 tysięcy różnego rodzaju publikacji adresowanych głównie do rodziców). We współpracy z „Gazetą Wyborczą” wydano gazetkę informacyjną (nakład 530 tysięcy egz.) na temat komunikacji w rodzinie. Pozostałe materiały przekazano lokalnym koordynatorom działań profilaktycznych, a także poradniom psychologiczno-pedagogicznym i organizacjom pozarządowym. W okresie wakacyjnym w 56 nadmorskich miejscowościach wypoczynkowych rozkolportowano 600 sztuk plakatów, tzw. citylightów.
- Na zlecenie Ministerstwa Zdrowia w 10 województwach zamieszczono antynarkotykową reklamę społeczną upowszechniającą adres poradni internetowej oraz numer ogólnopolskiego telefonu zaufania dla osób z problemem narkotykowym, poszukujących pomocy lub wsparcia.

- Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2005 roku zorganizowało m.in. dwie ogólnopolskie konferencje szkoleniowe dla pracowników sprawujących nadzór pedagogiczny i konsultantów z ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz wojewódzkich koordynatorów i zespołów wspierających Sieci Szkół Promujących Zdrowie.
- Z funduszy Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych organizowano w gminach pogadanki z psychologami i pedagogiem szkolnym, którzy udzielali wsparcia dzieciom i młodzieży niedostosowanej społecznie, pochodzącej z rodzin patologicznych.
- W województwie lubuskim zorganizowano II Forum pod hasłem: „Szanse i zagrożenia dzieci i młodzieży na pograniczu polsko-niemieckim” z udziałem gości z Republiki Federalnej Niemiec. Pozwoliło to na porównanie metod przeciwdziałania zjawiskom niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży, wymianę doświadczeń, ustalenie zakresu współpracy i wzajemnej pomocy.
- Komenda Stołeczna Policji zorganizowała seminarium pn. „Wczesna interwencja szansą na pełną resocjalizację młodocianych przestępców – Rola Policyjnej Izby Dziecka i analogicznych placówek w państwach Unii Europejskiej”. Uczestnikami cyklicznych spotkań byli przedstawiciele Mazowieckiego Kuratorium Oświaty, OHP, Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej, Fundacji „Dzieci Niczyje”, sądu, prokuratur oraz delegacje z Republiki Finlandii, Republiki Litewskiej i Republiki Łotewskiej.
- Ciekawe inicjatywy regionalne podejmowała Policja np. w oparciu o Program Komenda Miejska Policji w Zielonej Górze wydała książkę (policyjny poradnik) „Zrozumieć prawo i umieć je stosować”, natomiast Komenda Wojewódzka Policji w Gorzowie Wielkopolski wspólnie z Fundacją „Contra Crimen” zorganizowała seminarium pt. „Dziecko krzywdzone – rozpoznanie i wsparcie”. Z kolei KWP w Krakowie współorganizowała polsko – słowackie seminarium „Polska dla młodzieży”. Spotkanie dało możliwość wzajemnego poznania specyfiki służby funkcjonariuszy garnizonu małopolskiego i policjantów słowackich, zajmujących się problematyką nieletnich oraz szeroko rozumianą profilaktyką.
- Urząd Wojewódzki w Poznaniu we współpracy z Terenowym Komitetem Ochrony Praw Dziecka dokonał aktualizacji Regionalnego Programu „Ocalić dzieciństwo”,

który w obecnej formie ma zwiększyć skuteczność działań w zakresie ochrony dzieci przed przemocą seksualną i jej skutkami. Na stronie internetowej Urzędu Wojewódzkiego na bieżąco aktualizowany jest katalog istniejących na terenie powiatu form pomocy ofiarom przemocy (miejsca, w których można uzyskać pomoc, wykaz osób posiadających specjalistyczne doświadczenie w pracy z dziećmi-ofiarami przemocy).

- Pod honorowym patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej Fundacja KARAN realizowała w 2005 roku kampanię społeczną „Walcz z agresją. Zaczynaj od siebie”. Kampania była promowana za pośrednictwem mediów oraz bezpośrednio w szkołach (2000 plakatów).
- W ramach działań prowadzonych przez Ochotnicze Hufce Pracy w 2005 roku zorganizowano spotkania z kuratorami sądowymi, pedagogami szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz poradni psychologiczno – pedagogicznych, powiatowych centrów pomocy rodzinie, gdzie omawiano problemy dotyczące młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym i przestępczością. Ponadto zorganizowano 420 kursów na terenie całego kraju. Były to szkolenia specjalistyczne oraz warsztaty dla kadry OHP z zakresu profilaktyki społecznej, mające na celu podniesienie kwalifikacji zawodowych. Łącznie uczestniczyło w nich 2566 osób.
- Stowarzyszenie Ruch Pomocy Psychologicznej w Nisku zrealizowało ciekawy program pn. „Szansa w aktywności” adresowany do nauczycieli i uczniów klas gimnazjalnych i licealnych. Celem tego programu było wyłonienie liderów młodzieżowych, którzy zaangażowali się w pomoc na rzecz rówieśników.

Jedną ze strategii informacyjnych jest szerzenie wiedzy i uwrażliwienie osób dorosłych na czynniki sprzyjające występowaniu zaburzeń wśród dzieci i młodzieży. W świetle współczesnych badań i opinii ekspertów nie ulega wątpliwości, że jednym z głównych źródeł niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży są zaburzenia życia rodzinnego związane z problemami alkoholowymi i przemocą w rodzinie oraz spożywanie alkoholu przez młodych ludzi. Bardzo ważne w tym kontekście są działania profilaktyczne podejmowane w 2005 roku przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która zorganizowała szereg szkoleń,

konferencji i prelekcji dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym. Najciekawsze przedsięwzięcia Agencji to m.in.:

- szkolenie dla kuratorów pracujących w Ośrodkach Kuratorskich, w oparciu o program TUKAN - Trening Umiejętności Kontroli Zachowań związanych z Alkoholem i Narkotykami w pracy z młodzieżą dysfunkcyjną, eksperymentującą ze środkami psychoaktywnymi. Uczestnicy szkolenia uczyli się przeprowadzania rozmowy wstępnej, wnikliwego diagnozowania i tworzenia indywidualnego programu korekcyjnego.
- szkolenie dla pracowników punktów konsultacyjnych, udzielających pomocy osobom uzależnionych i ich rodzinom, skierowane przede wszystkim do pracowników. Szkolenie (w którym wzięło udział 48 osób) obejmowało wykłady i warsztaty takie jak: „Dziecko w rodzinie z problemem alkoholowym i strategię pomocy psychologicznej”; „Młodzież upijająca się – podstawy interwencji”; „Dziecko w rodzinie alkoholowej. Pierwszy kontakt z rodzicem – diagnoza sytuacji”;
- ogólnopolskie seminarium szkoleniowe dla pracowników świetlic socjoterapeutycznych oraz osób pracujących z dziećmi z rodzin z problemem alkoholowym (we współpracy z Fundacją ETOH - Fundacją Rozwoju Profilaktyki i Terapii Problemów Alkoholowych z Warszawy). W seminarium pn. „Pomoc psychologiczna dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym” uczestniczyło 160 osób pracujących z dziećmi z rodzin alkoholowych;
- ogólnopolskie seminarium szkoleniowe „Co mogą zrobić rówieśnicy – rola liderów młodzieżowych w profilaktyce szkolnej i środowiskowej” dla pedagogów szkolnych, instruktorów oraz realizatorów programów profilaktycznych (również we współpracy z Fundacją ETOH). Uczestniczyło w nim 154 osoby z Rzeczypospolitej Polskiej. Obok wykładów specjalistów uczestnicy mogli wziąć udział w praktycznych warsztatach dotyczących profilaktyki rówieśniczej (m.in. program Młodzieżowe Ochotnicze Pogotowie Rówieśnicze, Szkoła Młodzieżowych Liderów Zdrowego Stylu Życia, Program Rówieśniczych Doradców czy Starszy Brat, Starsza Siostra) oraz zapoznać się z prezentacjami projektów lokalnych m.in. z Trójmiasta, Olsztyna, Mikołowa i Zawiercia.

Ponadto w ramach strategii informacyjnych PARPA kontynuowała działania kampanii edukacyjnej rozpoczętej w listopadzie 2004 roku pod hasłem „Alkohol – nieletnim dostęp wzbroniony”, której celem było przeciwdziałanie zjawisku łamania

prawa poprzez sprzedaż alkoholu osobom poniżej 18 roku życia. W ramach tego projektu przeszkolono przedstawicieli czterystu pięćdziesięciu gmin, miast i organizacji pozarządowych. Ponad sześćset jednostek samorządu terytorialnego oraz osiemdziesiąt tysięcy polskich sklepów zostało wyposażonych w materiały promujące główny cel kampanii. W działania zaangażowały się także placówki oświatowe, Związek Harcerstwa Polskiego, organizacje pozarządowe oraz komisariaty Policji. Mimo tego, że działania medialne i gminne zostały już zakończone, PARPA kontynuuje założenia kampanii poprzez działania Linii Nieobojętnych, na którą można zgłaszać przykłady łamania prawa przez sprzedawców. Linia pełni funkcję interwencyjną, ale także konsultacyjno-informacyjną dla sprzedawców, przedstawicieli samorządu terytorialnego, rodziców nastolatków. Rezultatem działań w 2005 roku było 3000 Żółtych Kartek Ostrzegawczych, oraz nagrodzenie uczciwych sprzedawców Certyfikatami Rzetelnego Sprzedawcy (blisko 2000).

W celu zmiany postaw osób dorosłych wobec sprzedaży alkoholu osobom nieletnim oraz ograniczania dostępności alkoholu dla nieletnich PARPA opublikowała broszurę „Program profilaktyczny SZLABAN – interwencja wobec sprzedaży alkoholu nieletnim”. Broszura, zawierająca scenariusz wywiadówki dla rodziców, została rozesłana do: kuratoriów wojewódzkich, Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych, ambasadorów kampanii Alkohol Nieletnim Dostęp Wzbroniony.

Ad.II.1.2. STRATEGIE EDUKACYJNE

W 2005 roku przy realizacji strategii edukacyjnych zwracano szczególną uwagę na pomoc osobom mającym trudności w identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów oraz wspieraniu ich w sytuacjach kryzysowych. Upowszechniano wśród uczniów zajęcia warsztatowe i treningi zachowań. Propagowano także rozwijanie telefonicznego i bezpośredniego szkolnego poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego stanowiącego istotną pomoc dla dzieci i młodzieży w trudnych sytuacjach życiowych.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- Na terenie całego kraju aktywnie działały poradnie psychologiczno-pedagogiczne, prowadząc m.in. działania polegające na rozpoznawaniu i zapobieganiu problemom uczniów w okresie adolescencji, ze szczególnym uwzględnieniem rozwijania u dzieci i młodzieży umiejętności negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów oraz innych umiejętności z zakresu komunikacji społecznej. Udostępniano także pedagogom i psychologom szkolnym gotowe scenariusze zajęć warsztatowych w tym zakresie. Poradnie szkoliły rady pedagogiczne szkół i placówek w zakresie problematyki związanej z poszczególnymi okresami rozwojowymi dzieci i młodzieży.
- W województwie warmińsko-mazurskim pilotażowo realizowano projekt „Wspomaganie szkół i placówek przez poradnie psychologiczno pedagogiczne w wychowaniu i profilaktyce”. Celem projektu było wypracowanie lokalnych propozycji skuteczniejszych form współpracy poradni psychologiczno - pedagogicznych ze szkołami i placówkami, w tym wykorzystanie kompetencji specjalistów poradni oraz sprecyzowania ich zadań, rozwijanie umiejętności współdziałania nauczycieli, rodziców i uczniów, dzielenie się odpowiedzialnością za budowanie relacji między uczniami, szkołą, rodziną i społecznością lokalną, budowanie wsparcia w środowisku pozaszkolnym. Efektem realizacji pierwszego etapu projektu w roku 2005 jest opracowanie 13 projektów środowiskowych, które będą realizowane pilotażowo w 2006 roku.

- Policja w województwie kujawsko – pomorskim wdrażała „Bydgoski Policyjny Program Edukacyjny”, którego cele ukierunkowano na kształcenie wśród dzieci asertywności oraz uczenie ich rozpoznawania sytuacji niebezpiecznych.
- Policja województwa podkarpackiego realizowała program pn. „Profilaktyka antynarkotykowa”, skierowany do młodzieży szkół gimnazjalnych i średnich, a także rodziców i nauczycieli. Jego celem było podniesienie poziomu wiedzy na temat szkodliwości narkotyków oraz kształtowanie świadomości prawnej w zakresie konsekwencji naruszenia przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.
- Ciekawą inicjatywą lubelskiej Policji był wojewódzki konkurs wiedzy prewencyjnej „Jestem Bezpieczny” skierowany do uczniów klas 4-6 szkół podstawowych. W jego ramach prowadzono cykliczne audycje na antenie Radia Lublin S.A. Policjanci wspólnie z dziennikarzem „Radia Lublin” patrolowali ulice miasta i prezentowali bezpieczne zachowania. Odwiedzali dzieci wypoczywające na koloniach, półkoloniach i obozach. Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie zorganizowała festyn - Wojewódzki Mundurowy Dzień Dziecka, nad Zalewem Zemborzyckim w Lublinie. Głównym celem festynu pod hasłem „Dziecko bezpieczne – dziecko szczęśliwe”, było propagowanie bezpiecznych zachowań i zdrowego stylu życia.
- Mazowieckie Kuratorium Oświaty upowszechniało wiedzę i materiały szkoleniowe oraz przykłady dobrych rozwiązań w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej m.in. wśród dyrektorów szkół. Zorganizowano szkolenie pn. „Doskonalenie funkcjonowania poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie orzecznictwa”. Rozpropagowano również „Raport o stanie uzależnień i bezpieczeństwa wśród dzieci i młodzieży w szkołach”.
- Wieloaspektowe działania w obszarze propagowania umiejętności prospołecznych oraz niwelowania agresji wśród dzieci i młodzieży są realizowane przez Katolicką Fundację Pomocy Osobom Uzależnionym Dzieciom KARAN. Program profilaktyczny KARANU opiera się o realizację Treningu Zastępowania Agresji ART (Metoda ART) wśród dzieci i młodzieży, przejawiających zachowania agresywne i aspołeczne. W 2005 roku w systematycznych i regularnych zajęciach Metodą ART, prowadzonych zgodnie z międzynarodowymi standardami brało udział 679 osób. Ponadto w 2005 roku KARAN zorganizował w Warszawie III Międzynarodową Konferencję „Stop

Przemocy w rodzinie, szkole i na ulicy”, podczas której została wypracowana strategia dla miasta stołecznego Warszawy w zakresie zapobiegania agresji i przemocy wśród dzieci i młodzieży. W konferencji wzięło udział ponad 1800 osób. W efekcie ustaleń wypracowanych podczas konferencji zostanie utworzona w Warszawie sieć Klubów Fair Play, które powstaną w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowo - wychowawczych.

- W roku 2005 aktywną działalność prowadziły Ochotnicze Hufce Pracy, na terenie kraju funkcjonowały 264 jednostki OHP, w których opieką objęto ok. 32 tysięcy młodzieży. Na terenie kraju OHP organizowały przedsięwzięcia zarówno o zasięgu regionalnym, wojewódzkim, jak i lokalnym, których celem była integracja młodzieży różnych środowisk (zarówno z OHP, jak i spoza instytucji). W sumie OHP zrealizowały:
 - 3.158 imprez o charakterze zawodów sportowych (turnieje, olimpiady etc.), w których wzięło udział łącznie ok. 58.140 młodzieży;
 - 3.459 imprez o charakterze kulturalno-oświatowym, m.in.: przedstawienia, koncerty, występy artystyczne młodzieży, konkursy, akcje uliczne, happeningi itp. Przedsięwzięcia te, w których uczestniczyło ok. 143.034 młodych osób, propagowały istotne społecznie wartości (np. zdrowy styl życia, pokój, bezpieczeństwo, tolerancję, ekologię),
 - programy profilaktyczne opracowane w Komendzie Głównej OHP, adresowane do wychowanków OHP tj. Program Upowszechniania Kultury Fizycznej i Turystyki wśród Młodzieży OHP, Program Działalności Kulturalnej w Ochotniczych Hufcach Pracy, Program Aktywizacji Społecznej Młodzieży OHP,
 - Komenda Główna OHP organizuje pod koniec każdego roku szkolnego imprezy centralne, na które przyjeżdżają reprezentacje młodzieży OHP ze wszystkich województw. Imprezy te służą podsumowaniu całorocznej pracy edukacyjnej, artystycznej i sportowej w jednostkach organizacyjnych OHP. W roku 2005 zorganizowano: *Ogólnopolską Pielgrzymkę Młodzieży i Kadry OHP na Jasną Górę, Ogólnopolską Spartakiadę Sportową Młodzieży OHP i Młodzieży Niepełnosprawnej oraz Mistrzostwa Polski Młodzieży OHP w Piłce Nożnej, Centralne Prezentacje Amatorskiej Twórczości Artystycznej Młodzieży OHP, Ogólnopolskie Regaty Żeglarskie o Różę Kompasową*

Komendanta Głównego. Prestiżowym przedsięwzięciem ogólnopolskim jest Konkurs Fotograficzny i Plastyczny o Życiu i Działalności Jana Pawła II organizowany z inicjatywy kadry Hufca Pracy w Wadowicach. Łącznie w imprezach centralnych wzięło udział 865 uczestników OHP, 265 przedstawicieli kadry OHP oraz 104 młodych ludzi spoza OHP.

- Działania w ramach pakietu programowego Agrostart, polegającego na zapobieganiu marginalizacji społecznej młodych osób ze środowisk wiejskich poprzez ich aktywizację społeczną i zawodową, ze szczególnym uwzględnieniem środowisk popegeerowskich. W roku 2005 40% uczestników OHP pochodziło ze środowisk wiejskich. Zrealizowano 43 programy dla 4175 uczestników.
- Na terenie całego kraju kadra OHP opracowała i wdrożyła w 2005 roku 664 własne, autorskie programy wychowawcze, którymi objęto ok. 33 500 osób.
- OHP prowadziły w 2005 roku 26 Punktów Interwencji Kryzysowej, które świadczyły pomoc młodym ludziom i ich rodzinom doświadczającym nagłego życiowego kryzysu, wskazywały perspektywy wyjścia z trudnej sytuacji życiowej. W ramach Punktów funkcjonują gabinety praktyków, w których dyżurują: pedagog rodzinny, psycholog, psychiatra, prawnik. Punkty oferują również pomoc w sytuacjach kryzysowych tj.: możliwość schronienia, doraźną pomoc socjalną organizowaną we współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, kierowanie osób wymagających nagłej interwencji specjalistów do odpowiednich instytucji (np. szpital, Policja). Z pomocy Punktów Interwencji Kryzysowej w 2005 r. skorzystało ok. 2000 osób.
- Warte podkreślenia są również przedsięwzięcia skierowane do nauczycieli, których zarówno pomysłodawcami jak i wykonawcami były organizacje pozarządowe. Przykładami takich inicjatyw to: warsztaty pn. „Dzieci niedostosowane społecznie w szkole, w domu i na ulicy” przeprowadzone przez Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego z Warszawy, konferencje w zakresie wychowania i profilaktyki społecznej zorganizowane przez Radę Szkół Katolickich z Warszawy, warsztaty pn. „Program *Spójrz inaczej* szansą na pracę wychowawczą i profilaktyczną w szkołach” zorganizowane przez Stowarzyszenie Psychoprofilaktyki Szkolnej – „Spójrz Inaczej” ze Starachowic.

Ważnym elementem strategii edukacyjnych jest organizacja dostępnego na telefon i bezpośredniego szkolnego poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i życiowego dla dzieci i młodzieży. Szczególnie efektywne działania w tym zakresie w 2005 roku podejmowała Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych PARPA oraz organizacje pozarządowe.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- Przy współpracy ze Stowarzyszeniem Wspierania Rozwoju Dzieci i Młodzieży w Łodzi PARPA zorganizowała w 2005 roku ogólnopolską infolinię „Pomarańczowej Linii – telefonu dla rodziców oraz młodych ludzi pijących alkohol” (0 801 140 068). Celem tego projektu jest zwiększanie kompetencji rodziców w zakresie profilaktyki rodzinnej oraz edukacja młodzieży w zakresie zagrożeń i strat związanych z piciem alkoholu.
- W 2005 roku rozwijało się, powołane w 1996 roku, Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Instytucji i Organizacji Pomagających Ofiarom Przemocy Domowej „Niebieska Linia”, które powstało w celu utworzenia sieci placówek współpracujących ze sobą na terenie całego kraju, oraz udzielających sobie wsparcia merytorycznego. Obecnie ruch ten liczy – 2298 członków indywidualnych i 1083 instytucji. Pogotowie „Niebieska Linia” administruje bazą danych członków Pogotowia, udziela rekomendacji placówkom włączonym w ten ruch oraz inicjuje wspólne akcje (np. poparcie dla rządowego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, konsultacje projektu Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i inne). Pogotowie wspiera włączanie się do Porozumienia zwłaszcza organizacji i instytucji z małych miejscowości i terenów wiejskich. W 2005 roku Niebieska Linia przygotowała dla członków Porozumienia materiały edukacyjne (seria poradników o przeciwdziałaniu przemocy – dla dorosłych ofiar przemocy, dla dzieci, dla konsultantów telefonicznych, dla osób pracujących w programach edukacyjno-korekcyjnych dla sprawców przemocy itd.).
- Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, dzięki rozpoczętej w 2004 roku współpracy z Fundacją „Przyjaciółka” uruchomiło w czerwcu 2005 roku drugą infolinię (pod tym samym, co wcześniej numerem telefonu) z myślą o dzieciach z Domów Dziecka i innych placówek opiekuńczo-wychowawczych (Projekt „Przywrócić dzieciństwo”).

Ad.II.1.3. STRATEGIE DZIAŁAŃ ALTERNATYWNYCH

Celem działań alternatywnych jest m.in. zaspokojenie ważnych potrzeb sukcesu, przynależności i satysfakcji życiowej poprzez włączanie dzieci z grup ryzyka w działalność społeczną, organizowanie programów artystycznych, plenerów, koncertów, organizację szkolnych i środowiskowych zajęć oraz imprez sportowych, biwaków, obozów etc. Ważnym postulatem strategii jest rozwój otwartych, ulicznych miejsc rekreacji i wypoczynku dla dzieci.

W 2005 roku podejmowano ciekawe inicjatywy związane z krzewieniem sprawności fizycznej, wykorzystując sport, jako czynnik kształtujący model osiągania satysfakcji życiowej.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- W województwie podlaskim przeprowadzono pilotaż programu „Wychowawca podwórkowy” (X-XII 2005r.). Programem objęto 58 dzieci i młodzieży. Obecnie trwają prace nad szczegółowym harmonogramem powyższych działań na rok 2006.
- Mazowiecki Urząd Wojewódzki zorganizował debatę na temat „Dydaktyczno-wychowawczej funkcji sportu i rekreacji w kształtowaniu osobowości młodego pokolenia”. Ponadto Urząd czynnie włączył się w ogólnopolską kampanię „Zachowaj Trzeźwy Umysł” zorganizowaną przez Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych oraz Fundację „Trzeźwy Umysł”, mającą na celu zapobieganie patologiom dzieci i młodzieży poprzez upowszechnianie sportu.
- Zespół ds. Nieletnich i Patologii Komendy Powiatowej Policji w Turku (woj. wielkopolskie) wraz z Polskim Towarzystwem Zapobiegania Narkomanii (oddział terenowy w Turku) zorganizowały prezentacje teatralne o tematyce uzależnień. Przedstawienia teatralne były przygotowane przez uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych z terenu miasta Turek. Elementem prezentacji były również poprzedzające przedstawienia pogadanki profilaktyczne.
- Polska Federacja Sportu „Gwardia” w oparciu o dotację Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (150 000 zł) zorganizowała szereg zajęć o charakterze sportowym, obejmując działaniami objęto 339 dzieci i młodzieży. Zorganizowano m.in. mistrzostwa w judo dla juniorów i junierek w Bydgoszczy oraz siedem obozów

sportowych m.in. w Szczytnie, Zakopanem, Gródku nad Dunajcem, Władysławowie i na Słowacji. Należy podkreślić, że w działaniach zwracano szczególną uwagę na wskazywanie zagrożeń, jakie wiążą się z narkotykami, alkoholem oraz odżywkami i środkami dopingującymi. PFS „Gwardia” korzystała z pomocy kadry dydaktycznej instruktorów Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie oraz funkcjonariuszy jednostek terenowych.

- Stowarzyszenie Wspierania Rozwoju Dzieci i Młodzieży z Łodzi (w ramach projektu rozwijania sieci wsparcia dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym, dotowanego przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych) zorganizowało ogólnopolską konferencję szkoleniową dla liderów grup Alateen. W trzydniowej konferencji uczestniczyło ponad 100 młodych ludzi. Spotkanie obejmowało: zajęcia integracyjne, mityngi, wykłady oraz warsztaty tematyczne m.in. „Jak uzdrowić relacje z innymi”, „Tolerancja, akceptacja pokora drogą do zdrowienia”.
- Pallotyński Ośrodek Wsparcia Dziennego w Wałbrzychu realizuje program profilaktyczny „Jesteśmy razem”, w ramach którego prowadzone jest m.in. środowiskowe ognisko sportowe. Placówka organizuje m.in. zajęcia sportowe oraz wycieczki krajoznawczo-turystyczne. W ramach programu „Jesteśmy razem” wsparciem obejmowane są całe rodziny potrzebujące pomocy, w 2005 roku było to 90 rodzinom tj. około 500 osobom.

Ad.II.1.4. STRATEGIE POWSTRZYMUJĄCE

W ramach strategii powstrzymujących najczęściej podejmowano działania polegające na zwiększaniu dostępności do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, punktów informacyjnych, telefonów zaufania, poradnictwa odwykowego, psychiatrycznego, mediacji i pomocy kryzysowej. Szczególny nacisk położono na realizację programów prewencyjnych. Upowszechniano informacje o profilaktycznych funkcjach wymiaru sprawiedliwości i służb porządku publicznego. Ponadto na terenie całego kraju wzmożono kontrolę realizacji obowiązku szkolnego, a także starano się usprawnić przepływ informacji o uczniach wagarujących.

Jak wynika z doświadczeń z realizacji Programu w 2005 roku, wiele podmiotów wskazuje na pilną konieczność zatrudnienia pedagoga szkolnego w ramach wdrażania strategii powstrzymujących.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy z Polskim Centrum Mediacji zorganizowało szereg szkoleń obejmujących uczniów, nauczycieli i rodziców pn. „Mediacja jako metoda komunikacji i rozwiązywania konfliktów bez przemocy”. Ponadto z inicjatywy MEN w 2005 roku odbyło się wiele wspólnych spotkań w szkołach i placówkach wszystkich środowisk z udziałem uczniów, ich rodzin, nauczycieli, Policji, pracowników poradni psychologiczno – pedagogicznych. Spotkania, które miały charakter warsztatowy, przygotowywane były przez samorządy uczniowskie. Dotyczyło one m.in. umiejętności mediacyjnego i negocyjnego rozwiązywania konfliktów rówieśniczych.
- Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii dofinansowało programy specjalistycznej pomocy psychologicznej, których adresatami były zagrożone narkomanią dzieci i młodzież zaniedbane wychowawczo, pochodzące z rodzin dysfunkcyjnych. Celem programów były m.in. poprawa funkcjonowania emocjonalnego i społecznego dzieci i młodzieży wychowujących się w niekorzystnym środowisku rodzinnym i rówieśniczym, wyrabianie nawyków spędzania wolnego czasu bez środków odurzających oraz wspieranie rodzin w rozwiązywaniu problemów związanych z używaniem narkotyków przez dziecko. W 2005 roku Krajowe Biuro Przeciwdziałania

Narkomanii zleciło programy pomocy psychologicznej dla osób zagrożonych narkomanią, eksperymentujących z narkotykami i ich rodzin realizowane w: 59 placówkach o charakterze opiekuńczo-wychowawczym – świetlicach terapeutycznych, klubach, ośrodkach profilaktyki, ogniskach wychowawczych, m. in. w: stacjonarnym ośrodku socjoterapeutycznym (całorocznego pobytu), 4 ośrodkach dziennych, 25 punktach konsultacyjnych, 60 ośrodkach profilaktyki, poradniach profilaktyki środowiskowej, poradniach profilaktyki i terapii uzależnień.

- Krajowe Biuro Przeciwdziałania Narkomanii w 2005 roku finansowało Ogólnopolski Telefon Zaufania „Narkotyki – Narkomania” (0 801 199 990). Do zakresu pomocy świadczonej przez pracowników infolinii należy udzielanie informacji na temat systemu leczenia i adresów konkretnych placówek, informowanie o przepisach prawnych związanych z narkomanią oraz udzielanie porad i wsparcia psychologicznego. Telefon jest czynny codziennie w godzinach 16-21.00. W ramach zwiększania dostępności do telefonów zaufania Biuro dofinansowało również – ogólnopolski Telefon Zaufania Stowarzyszenia „Powrót z U- Pomoc Rodzinie”.
- Na zlecenie Krajowego Biura Przeciwdziałania Narkomanii Fundacja „Praesterno” prowadzi Poradnię Internetową www.narkomania.org.pl, za pośrednictwem której można uzyskać on-line poradę od specjalisty: psychologa, lekarza i prawnika, zapoznać się z publikacjami dotyczącymi problematyki narkomanii, bazą placówek udzielających pomocy osobom z problemami wynikającymi z używania narkotyków. W 2005 roku w porównaniu do 2003 zaobserwowano ponad trzykrotny wzrost wejść na stronę Poradni dzięki jej promocji w trakcie kampanii „Bliżej siebie - dalej od narkotyków”. W roku 2005 stronę Internetowej Poradni odwiedziło 114556 osób, a specjaliści: prawnik psycholog i lekarz udzielili 2230 porad: 1510 – psycholog, 653 – lekarz, 67 – prawnik.
- Komenda Wojewódzka Policji w Gorzowie Wielkopolskim wdrożyła do realizacji zintegrowane działania prewencyjne pod kryptonimem „Gimbus Patrol”. Efektem podjętych działań było kształtowanie świadomości prawnej i wiktymologicznej, zmniejszenie negatywnych zachowań, ograniczenie liczby przestępstw, które zagrażały bezpieczeństwu dzieci i młodzieży popełnianych w pobliżu szkół.

- W Poznaniu w 2005 roku w oparciu o analizy stanu zagrożenia przestępczością i demoralizacją nieletnich - przedłożone Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego - wyasygnowano środki finansowe na uruchomienie systemu monitoringu wizyjnego we wszystkich gimnazjach tego miasta.
- W województwie podlaskim wprowadzono nowy projekt profilaktyczny pn. „Szkoła Skrzynka Zaufania” (działania ukierunkowane na integrację środowiska młodzieży oraz jego uwrażliwienie na wszelkie przejawy łamania ogólnie przyjętych norm, poprzez umożliwienie anonimowego przekazywania przez uczniów informacji o istniejących na terenie szkoły sytuacjach problemowych). Ponadto realizowano działania pn. „Patrol szkolny”, polegające na powołaniu wspólnego ze Strażą Miejską patrolu interwencyjnego, którego zadaniem jest reagowanie na wszelkie zakłócenia porządku w rejonie placówek szkolnych. Patrole szkolne obejmują 97 szkół na terenie miasta, w których odnotowuje się znaczną liczbę czynów karalnych popełnionych przez nieletnich lub na ich szkodę. Również na Podlasiu opracowano działania prewencyjne pod kryptonimem „WAGAROWICZ”, mające na celu ujawnianie czynów świadczących o demoralizacji dzieci i młodzieży w wieku szkolnym oraz na zapobieganie takim czynom (m.in. systematyczne kontrolowanie kafejek internetowych). Realizację działań rozpoczęto w grudniu 2005r. i są one kontynuowane.
- Łódzki Kurator Oświaty objął patronatem akcję prowadzoną przez „Dziennik Łódzki” pn. „Szkoła bez przemocy i narkotyków”. W akcji wzięło udział 239 szkół z terenu województwa (148 gimnazjów oraz 91 szkół ponadgimnazjalnych). 23 szkoły otrzymały certyfikat potwierdzający realizację założeń akcji. Warunkiem jego otrzymania było: zdiagnozowanie na terenie szkoły problemu agresji (w tym nauczycieli wobec uczniów), opracowanie programu przeciwdziałania przeciw patologiom, zainstalowanie skrzynki z napisem „Dyrektorze, musi pan wiedzieć, że...” oraz dokonanie ewaluacji wdrożonego programu.
- Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu opracowała program „Wielkopolski Program Prewencyjny Bezpieczna Szkoła”, polegający m.in. na prowadzeniu szeroko rozumianej profilaktyki wiktymologicznej. Do jego realizacji przystąpiło 1278 szkół podstawowych i gimnazjalnych woj. wielkopolskiego. Ponadto policjanci

przeprowadzili w 2005 r. łącznie 56233 spotkań z uczniami, rodzicami, przedstawicielami szkół i innych organizacji oraz instytucji działających na rzecz dzieci, młodzieży i ich rodzin. Zorganizowano także 169 szkoleń z zakresu problematyki nieletnich dla przedstawicieli instytucji i organizacji współdziałających na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży.

- Należy również wspomnieć, że Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” prowadzi poradnię dziecięcą, w ramach której odbywają się konsultacje wychowawcze dla rodziców oraz grupa socjoterapeutyczna dla dzieci, których rodzice korzystają z pomocy placówki. Poradnia pilotuje też program środowiskowy, w którego ramach prowadzono m.in. program dla dzieci ofiar i świadków przemocy domowej (zajęcia terapeutyczne i socjoterapeutyczne dla 21 dzieci).

Ad. II.1.5. STRATEGIE ZMNIEJSZANIA SZKÓD

Strategie zmniejszania szkód zmierzają do łagodzenia skutków incydentalnych zachowań niezgodnych z normą oraz zaburzeń zachowania. Jednym z najważniejszych elementów tych strategii jest organizacja sieci publicznych i niepublicznych placówek wsparcia dziennego, w tym świetlic, świetlic socjoterapeutycznych, klubów środowiskowych, ognisk wychowawczych, kół zainteresowań itp.

Przykłady ciekawych inicjatyw:

- Ministerstwo Edukacji Narodowej realizowało program edukacyjno-profilaktyczny „Interdyscyplinarna pomoc rodzinom uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym” we współpracy z Towarzystwem Rozwijania Inicjatyw Oświatowych w Warszawie.
- W województwie warmińsko-mazurskim realizowany jest program „Redukcja strachu przed staniem się ofiarą przemocy rówieśniczej i wykorzystania seksualnego na terenie szkół gimnazjalnych w województwie warmińsko-mazurskim”. Na pierwszym etapie wdrażania programu zaangażowano wszystkie podmioty: uczniów, rodziców, nauczycieli. Każda szkoła korzystała z pomocy Policji, najczęściej w zakresie postępowania w sprawach nieletnich, przemocy i agresji rówieśniczej. Do sukcesów programu w 2005 roku zalicza się zwiększenie poczucia bezpieczeństwa na terenie szkół oraz zwiększenie świadomości uczniów nt. zagrożeń. Ponadto zmniejszyła się liczba niepożądanych zachowań.
- Podlaska Policja w ramach prac *Zespołu koordynującego działania instytucji i organizacji wspierających ofiary przemocy i przestępstw* w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu obsługi procesowej dzieci - ofiar (świadków przestępstw) pozyskała komplet lalek anatomicznych i pacynki pomocne przy przesłuchaniu dzieci w warunkach „Niebieskiego Pokoju”. Ponadto opracowano algorytm postępowania nauczyciela w sytuacjach podejrzenia krzywdzenia dziecka (przemoc fizyczna, emocjonalna, zaniedbanie, wykorzystywanie seksualne).
- Na terenie całego kraju w ramach Ochotniczych Hufców Pracy funkcjonują placówki wsparcia dziennego, które prowadzą formy pracy środowiskowej,

określane jako placówki otwarte. Największy zasięg oddziaływania na środowisko lokalne w 2005 roku miały świetlice środowiskowe (funkcjonujące przy jednostkach organizacyjnych OHP), których w ubiegłym roku funkcjonowało 61, a liczbę młodzieży biorącej udział w zajęciach świetlic szacuje się na ok. 13 000 osób. Młodzież objęto pakietem programów wychowawczych, głównie w zakresie profilaktyki patologii społecznych. Realizowano program *Szansa 13–18 Edukacja – Praca – Wychowanie* adresowany zarówno do uczestników OHP jak i do młodzieży ze środowisk lokalnych. Program ten stanowi zespół działań sprzyjających rozwojowi systemu wsparcia środowiskowego, aktywizacji i integracji społecznej młodzieży. Łącznie w ramach programu „Szansa 13–18” zrealizowano 84 przedsięwzięć programowych dla 6642 osób.

- Fundacja KARAN prowadzi świetlice socjoterapeutyczne o charakterze profilaktyczno – wychowawczym. Pomoc znajdują tu dzieci z symptomami niedostosowania społecznego oraz ich rodziny. Głównym celem działalności świetlic jest pomoc dzieciom w dostosowaniu się do normalnego, poprawnego funkcjonowania w społeczeństwie m.in. poprzez wyuczenie zachowań prospołecznych i zmniejszenie u nich zachowań agresywnych. W świetlicach regularnie (raz w tygodniu) prowadzone są zajęcia Treningu Zastępowania Agresji ART. Zajęcia są prowadzone w różnych grupach wiekowych, od 6 roku życia do 16 roku życia. W świetlicach KARAN na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w 2005 roku w tego typu zajęciach uczestniczyło łącznie ponad 500 dzieci.

Ad.II.1.6. STRATEGIE INTERWENCYJNE I RESOCJALIZACYJNE

Realizacja strategii interwencyjnych i resocjalizacyjnych odgrywa ogromną rolę w zmniejszeniu skutków niedostosowania społecznego dla jednostki i jej otoczenia. Należy zaznaczyć, że Program przewidywał przygotowanie w 2004 roku podstaw prawnych do ich wdrażania. Podmiotem odpowiedzialnym za to zadanie jest Ministerstwo Sprawiedliwości.

Jak poinformowało Ministerstwo Sprawiedliwości prace nad zamianą ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002r., Nr 11, poz. 109 z późn. zm.) są nadal kontynuowane (w ubiegłorocznym Sprawozdaniu sprawa ta została zasygnalizowana) Ich celem jest m.in. stworzenie podstaw prawnych skutkujących sprawnym wykonywaniem orzeczeń i umożliwiających wdrażanie strategii interwencyjnych i resocjalizacyjnych.

Pomimo zaistniałych opóźnień, odnośnie stworzenia podstaw prawnych, podmioty realizujące Program starały się w 2005 roku realizować strategię w możliwym zakresie.

Ministerstwo Edukacji Narodowej współorganizowało szkolenia liderów młodzieżowych w ramach programów „Młodzi przeciw patologiom społecznym” we współpracy z PEDAGOGIUM Wyższą Szkołą Pedagogiki Resocjalizacyjnej w Warszawie oraz „Wychowawca podwórkowy” we współpracy z Krajowym Komitetem Wychowania Resocjalizującego.

W celu skutecznego zwalczania zagrożeń związanych z demoralizacją i przestępczością nieletnich z inicjatywy Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu wdrożono do realizacji ogólnowojevodzki komputerowy program rejestracji nieletnich objętych kartą nieletniego 'NIELAT". Program ten pełni funkcję bazy danych nieletnich sprawców czynów karalnych lub zagrożonych demoralizacją. Ponadto w Poznaniu trwają prace nad utworzeniem grupy interwencyjnej dla nieletnich sprawców czynów karalnych długo oczekujących na umieszczenie w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym oraz uciekinierów z tych placówek.

W 2005 roku Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii zleciło opracowanie programu „Wczesnej interwencji”, którego adresatami będą dzieci

i młodzież używające narkotyków, po raz pierwszy notowane przez Policję. Program będzie wdrażany w 2006 roku.

Na terenie województwa podlaskiego w celu poprawy skuteczności oddziaływań podejmowanych wobec nieletnich i małoletnich kuratorzy rodzinni współuczestniczą w realizacji projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego pt. „Zapobieganie Zjawiskom Nieprzystosowania Społecznego Trudnej Młodzieży”.

Natomiast z inicjatyw kuratorskiej służby sądowej w okręgu Sądu Okręgowego w Łodzi kontynuowano szkolenie dla kolejnej grupy 26 kuratorów rodzinnych w zakresie realizacji programu „Tukan”. Program ten obejmuje 60 godzinny trening umiejętności kontroli zachowań związanych z piciem alkoholu i zażywaniem środków psychoaktywnych. Przedsięwzięciem zostali objęci wszyscy kuratorzy sądowi zatrudnieni w ośrodkach kuratorskich. Przeprowadzona w marcu 2005 ewaluacja szkolenia, którą objęto 74 nieletnich, uczestniczących w programie „Tukan” od jesieni 2004 roku, pozwoliła zaobserwować pozytywne efekty oddziaływań u 59 osób.

Podkarpackie Kuratorium Oświaty, w ramach wsparcia lokalnych działań interwencyjnych, na terenie jednego z powiatów, opracowało „Założenia środowiskowych działań skierowanych do uczniów w celu uchronienia przed zjawiskiem narkomanii”. Z inicjatywy Kuratorium działania te zostały wzbogacone o elementy „sprawiedliwości naprawczej” poprzez dołączenie do programu pilotażowego Ministerstwa Sprawiedliwości i Polskiego Centrum Mediacji.

ROZDZIAŁ II.2. REALIZACJA PROGRAMU MODUŁOWEGO: *Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką.*

Procedury te mają na celu usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością i demoralizacją oraz wypracowanie metod współpracy szkół z Policją. W związku z wdrażaniem Programu policjanci zajmujący się problematyką nieletnich i patologii systematycznie i zgodnie z lokalnymi potrzebami organizowali spotkania z dyrektorami szkół, pedagogami szkolnymi oraz nauczycielami. Zasadniczym celem spotkań było zdobycie umiejętności stosowania procedur w praktyce. Podejmowano również wspólne działania skierowane na rozwiązywanie konkretnych problemów, stanowiących zagrożenie dla danej placówki oświatowej.

W 2005 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej wspólnie z Komendą Główną Policji w ramach wdrażania procedur położyły szczególny nacisk na ukształtowanie umiejętności praktycznego stosowania procedur w sytuacjach szczególnie zagrażających zachowań uczniów na terenie szkoły.

Podlaska Policja w 2005 roku ogółem przeprowadziła 6.999 spotkań, w tym: z młodzieżą - 4.643, z rodzicami - 479 i z pedagogami - 1.877. Lubelska Policja natomiast zorganizowała 2776 spotkań z kadrą pedagogiczną i rodzicami uczniów w zakresie stosowania procedur oraz zasad współpracy i wymiany informacji.

Natomiast w ramach usprawnienia współpracy lubuskiej Policji z pracownikami placówek oświatowych w siedzibie Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wlkp. Wydział Prewencji Komendy Głównej Policji zrealizował dla nauczycieli dwa szkolenia: „Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci młodzieży przestępczością i demoralizacją” oraz: „Jak rozpoznać, kiedy dziecko zażywa narkotyki. Procedury współpracy w tym zakresie z Policją”.

W upowszechnianie procedur aktywnie włączyły się także kuratoria oświaty. Pomorskie Kuratorium Oświaty w ramach grantu przeszkoliło w zakresie procedur

150 nauczycieli. Ponadto wizytatorzy Kuratorium Oświaty prowadzili spotkania szkoleniowo instruktażowe z dyrektorami wszystkich szkół i placówek nt. analizowania Procedur, ustalania metod współpracy szkół z placówek z Policją, zasad sprawnej wymiany informacji pomiędzy szkołą a Policją.

Podkarpackie Kuratorium Oświaty zorganizowało 2-dniowe szkolenie dla pedagogów szkolnych i policjantów z komend powiatowych Policji – specjalistów ds. nieletnich i patologii. Małopolskie Kuratorium Oświaty rozprowadziło na terenie szkół i placówek oświatowych całego województwa broszury dotyczące procedur.

Wiele szkół i placówek oświatowych województwa łódzkiego na podstawie rozpropagowanych procedur postępowania opracowało także własne wewnętrzne procedury postępowania na wypadek różnych zagrożeń (np. wypadku uczniów, kradzieży, wymuszenia, przemocy w rodzinie, ataku terrorystycznego). Ponadto w trakcie szkoleń, pogadanek i warsztatów z Procedurami zapoznano członków rad pedagogicznych, rodziców i uczniów podczas różnorodnych szkoleń, pogadanek i warsztatów w tym zakresie.

Wielkopolska Policja podkreśliła, że systematyczny wzrost ujawnionej, na terenie województwa, przestępczości nieletnich w placówkach oświatowych spowodowany jest m.in. wprowadzeniem procedur postępowania nauczycieli w przypadku ujawnienia ucznia zagrożonego demoralizacją lub przestępczością. Ponadto podejmowanie przez szkoły działań w zakresie ujawniania zagrożeń, a co za tym idzie, uczniów niedostosowanych społecznie, przyczyniło się do poprawy efektywności współpracy pomiędzy Policją, a szkołami.

Lubelskie Kuratorium Oświaty przeprowadziło kampanię na temat procedur. W jej zakres wchodziło: opublikowanie procedur na stronie internetowej Kuratorium Oświaty, przeprowadzenie szkoleń dyrektorów szkół i placówek oświatowych, szkolenia rad pedagogicznych, konsultacje dla dyrektorów, zespołów roboczych, pedagogów szkolnych związane z tworzeniem szkolnych procedur, a także opracowanie szkolnych procedur posiadania i wykorzystania narkotestów.

Warto podkreślić, że *Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytucją* były szeroko rozpowszechniane na terenie kraju. Przykładowo Małopolskie Kuratorium Oświaty rozprowadziło na terenie

szkół i placówek oświatowych województwa broszury dot. procedur. Dodatkowo z inicjatywy kuratorium w 2004 roku opracowana została brosza pn. „Rola i zadania szkoły na tle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich”, która jest na bieżąco modyfikowana i uzupełniana o kolejne algorytmy, zgodnie z oczekiwaniami dyrektorów szkół i placówek oświatowych.

ROZDZIAŁ II.3. PROGRAM MODUŁOWY: *Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie.*

Zmieniające się uwarunkowania społeczne, pojawianie się nowych problemów lub też zwiększanie się ich zasięgu już występujących, powoduje stałą konieczność podnoszenia kwalifikacji i umiejętności osób, które podejmują trud pracy z dziećmi i młodzieżą. Założeniem tego programu modułowego jest m.in. inicjowanie i prowadzenie szkoleń w celu poszerzenia wiedzy osób pracujących z dziećmi i młodzieżą na temat niedostosowania społecznego. Wiedza taka jest niezbędna dla podejmowania skutecznych i efektywnych działań. Podmioty podejmowały różnorodne działania w tym zakresie.

Ministerstwo Zdrowia zorganizowało seminarium pn. „Polityka karna wobec osób używających narkotyki”. Przedsięwzięcie skierowane do sędziów i prokuratorów oraz kuratorów sądowych poświęcone było zmianom w polityce stosowania prawa wobec osób używających narkotyków oraz upowszechnieniu w środowisku prawniczym wiedzy na temat uzależnień i problemów osób uzależnionych. Inną inicjatywą resortu zdrowia było „Studium wiedzy o profilaktyce narkomanii” - program szkoleniowy dla realizatorów i animatorów działań profilaktycznych przygotowany przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. Szkolenie miało na celu poszerzenie wiedzy uczestników na temat problemu i strategii przeciwdziałania narkomanii oraz doskonalenie umiejętności opracowywania i realizacji programów profilaktycznych.

Z kolei III Ogólnopolska Konferencja Socjoterapii - „Działania Twórcze jako Profilaktyka Uzależnień i Wykluczenia Społecznego” zorganizowana także przez Ministerstwo Zdrowia, skierowana do pracowników placówek środowiskowych, pracowników pomocy społecznej i kuratorów sądowych dotyczyła różnorodnych metod i technik pracy z dziećmi i młodzieżą zagrożonej uzależnieniem. Były to przede wszystkim formy oparte na pracy artystycznej i twórczej. Ponadto zorganizowano seminarium „Strategie interwencyjne wobec uczniów zażywających narkotyki w placówkach oświatowych”. Seminarium skierowane do przedstawicieli średnich i małych gmin miejskich woj. kujawsko-pomorskiego, przedstawicieli władz gminy, placówek oświatowych i leczniczych.

W ramach współpracy z wymiarem sprawiedliwości Ministerstwo Zdrowia przeprowadziło szkolenie dla kuratorów pracujących w Ośrodkach Kuratorskich (czerwiec 2005). W szkoleniu uczestniczyły 53 osoby z 30 ośrodków z całego kraju. Szkolenie pn. „Praca korekcyjna z dziećmi z zaburzeniami emocjonalnymi i zaburzeniami zachowania w oparciu o Indywidualny Program Korekcyjny” przygotowywało do pracy z młodzieżą ze środowisk dysfunkcyjnych, eksperymentującą ze środkami psychoaktywnymi.

W celu zwiększenia kompetencji wychowawczych Ministerstwo Edukacji Narodowej zorganizowało szereg szkoleń doskonalących dla nauczycieli z zakresu przeciwdziałania niedostosowaniu społecznemu oraz agresji i przemocy, które realizowane były m.in. przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i organizacje pozarządowe.

Z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej został opracowany i przekazany za pośrednictwem Kuratoriów Oświaty do szkół poradnik metodyczny pt. „Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych”. Poradnik oprócz treści wspomagających nauczycieli w zakresie zapobiegania agresji i przemocy w środowisku szkolnym, zawiera konkretne wskazówki dotyczące umiejętności postępowania ze sprawcą i ofiarą przemocy, nawiązania współpracy z rodzicami, zawarcia kontraktu ze sprawcą oraz nawiązania współpracy z innymi instytucjami w celu niwelowania tych negatywnych zjawisk.

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych przeprowadziła szkolenia mające na celu podnoszenie kompetencji pracowników Domów Dziecka w zakresie pracy psychologicznej z dziećmi alkoholików, przebywającymi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W ramach całego projektu przeszkolono 88 pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym 21 dyrektorów.

Na terenie województwa łódzkiego wizytatorzy Kuratorium Oświaty w Łodzi oraz pracownicy młodzieżowych ośrodków wychowawczych (dyrektorzy, pedagodzy, wychowawcy) wzięli udział w cyklu szkoleń metodycznych poświęconych pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie.

Kuratorium Oświaty w Białymstoku uwzględniło tematykę wychowania i profilaktyki szkolnej w szkoleniach grantowych, w związku z czym na terenie

województwa został zrealizowany grant „Wychowawca klasowy. Role i zdania wychowawcy”, w ramach którego przeszkolono 245 nauczycieli.

Warmińsko-Mazurskie Kuratorium Oświaty przeprowadziło szkolenia na m.in. temat: „Strategii i metod rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy”, „Kształtowania umiejętności życiowych w praktyce szkolnej” oraz „Umiejętności profesjonalnych wychowawcy w gimnazjum”. Ponadto szereg działań wspomagających metodycznie w przeciwdziałaniu zjawiskom niedostosowania społecznego podejmowano w ramach spotkań *Sieci Szkół Promujący Zdrowie*.

Z inicjatywy Opolskiego Kuratorium Oświaty przeszkolonych zostało 26 nauczycieli - realizatorów programu antytytoniowego w szkołach i placówkach oświatowych województwa.

Na terenie województwa pomorskiego zorganizowano szkolenia dla pedagogów i psychologów szkolnych w zakresie roli i miejsca pedagoga szkolnego jako rzecznika praw ucznia (współpraca z Centrum Edukacji Nauczycieli).

ROZDZIAŁ II.4. PROGRAM MODUŁOWY: *Probacja alternatywna dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych*

W realizację tego programu zaangażowane były przede wszystkim jednostki administracji rządowej (Ministerstwo Sprawiedliwości, urzędy wojewódzkie), samorząd terytorialny (zwłaszcza gminny) oraz państwowe jednostki organizacyjne (Ochotnicze Hufce Pracy).

Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przeszłości wśród Dzieci i Młodzieży kładzie duży nacisk na wdrażanie *probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych*, której jednym z podstawowych narzędzi realizacji są **mieszkania chronione i hostele**.

Ministerstwo Sprawiedliwości podaje, że z pomocy funkcjonującego 8 lat hostelu Młodzieżowego Ośrodka Adaptacji Społecznej w Warszawie (otwartego w 1997 roku) skorzystało 152 wychowanków. Po jego opuszczeniu część z nich zamieszkała w stolicy na stałe, kilku założyło rodziny i utrzymuje nadal kontakt z ośrodkiem. Co godne podkreślenia, w czasie działania placówki, mimo sporej dozy swobody, jaką cieszą się jej wychowankowie, żaden z nich nie popełnił czynu karalnego i nie został zatrzymany przez Policję, a jedynie dwóch oddaliło się samowolnie z ośrodka. Ponadto według szacunkowych wyliczeń Ministerstwa Sprawiedliwości koszt pobytu wychowanka w hostelu jest ok. 30-45% niższy w stosunku do pobytu w zakładzie poprawczym. Przykład ten potwierdza jak niewątpliwie pożyteczną rolę, z punktu widzenia jednostki i całego społeczeństwa, spełniają tego rodzaju ośrodki.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej podaje, że w 2005 roku schronienie w mieszkaniach chronionych uzyskało 245 wychowanków. Jest to prawie dwukrotny wzrost liczby osób korzystających z mieszkań chronionych. Ponadto powiaty pomogły w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych 583 usamodzielnianym osobom.

Podmioty coraz częściej przekonują się, że warto propagować i inwestować w probację alternatywną. W 2005 roku zmieniły się warunki bytowe hostelu utworzonego przez Zakład Poprawczy w Sadowicach. Funkcjonujący w wynajętych pomieszczeniach Klubu Sportowego „Gwardia-Wrocław” we Wrocławiu został przeniesiony do nowej siedziby. Jak informuje Ministerstwo Sprawiedliwości wszyscy mieszkańcy hostelu, mają możliwość bezpiecznego i stopniowego dochodzenia do samodzielności.

Na terenie województwa łódzkiego 126 wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych podjęło proces usamodzielniania - 42 spośród nich otrzymało ze strony gmin pomoc w zapewnieniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, 6 osób zamieszkało w mieszkaniach chronionych, zaś 18 osobom wynajęto mieszkania.

W ramach struktur Ochotniczych Hufców Pracy szczególną formę readaptacji realizują kuratorskie ośrodki pracy z młodzieżą funkcjonujące na mocy porozumienia zawartego pomiędzy Komendą Główną OHP i Ministerstwem Sprawiedliwości (w 2005 roku funkcjonowało ich 8). Z myślą o środowisku lokalnym działają w strukturze OHP ośrodki profilaktyki i interwencji społecznej (w 2005 roku funkcjonowało ich 8), z oferty których skorzystało ok. 1 500 osób. Działania te skupiały się wokół zapobiegania izolacji dzieci i młodzieży ze środowisk niewydolnych wychowawczo, wspierania rodziców bądź ich opiekunów prawnych w rozwiązywaniu problemów związanych z rozwojem, wychowaniem i edukacją oraz ograniczania zjawiska przestępczości. Zapewniono również całodobową opiekę młodzieży nie mającej właściwych warunków wychowawczych i opiekuńczych w rodzinie, poprzez udostępnianie im miejsc noclegowych i zabezpieczenia wyżywienia w stacjonarnych jednostkach OHP (ośrodkach szkolenia i wychowania, centrach kształcenia i wychowania i środowiskowych hufcach pracy).

Na terenie województwa mazowieckiego w marcu 2005 r. zorganizowana została konferencja poświęcona m.in. problematyce probacji pn. „Przeciwdziałanie przestępczości, profilaktyka i readaptacja społeczna skazanych – rola służb i instytucji”. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele samorządu terytorialnego, kuratorzy, nauczyciele.

ROZDZIAŁ III. FINANSOWANIE

Podobnie jak w roku ubiegłym, większość podmiotów wdrażających Program realizowało zadania korzystając ze środków własnych. W 2005 r. ówczesne Ministerstwo Polityki Społecznej dofinansowywało projekty samorządu terytorialnego, zawierające nowe inicjatywy związane z opieką nad dzieckiem oraz przyczyniające się do rozbudowania dotychczasowej oferty opiekuńczo – wychowawczej.

W zeszłym roku środki finansowe na rozwój opieki nad dzieckiem i rodziną zostały powiększone o specjalne środki na wspieranie środowiskowej opieki nad dzieckiem niedostosowanym społecznie. Dotacja wyniosła ogółem 6.696.000 zł. W ramach tej kwoty Minister Polityki Społecznej dysponował środkami finansowymi w wysokości 2 081 000zł. z przeznaczeniem na realizację zadań wynikających z Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży. Jednostki samorządu terytorialnego mogły zgłaszać projekty, realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi. **Większość dofinansowanych działań skierowana była do dzieci i młodzieży w szczególnie trudnej sytuacji życiowej oraz ich rodzin. Przede wszystkim dofinansowywano projekty tworzenia i rozwijania działalności placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego. Środki zostały również przeznaczone na te projekty, które przyczyniały się do rozwoju sieci mieszkań chronionych i mieszkań usamodzielnienia dla młodzieży opuszczającej rodziny zastępcze i placówki opieki całkowitej.**

Dotacje przeznaczono na następujące działania:

- tworzenie placówek opiekuńczo – wychowawczych:	
- wsparcia dziennego	938.300 zł
- tworzenie mieszkań chronionych	772.200 zł
- tworzenie ośrodków interwencji kryzysowej	147.000 zł
- tworzenie mieszkań usamodzielnienia w całodobowych placówkach	
opiekuńczo - wychowawczych	55.000 zł
- uruchomienie specjalistycznego poradnictwo rodzinnego	55.000 zł
- wzbogacenie oferty wychowawczej	62.000 zł
- tworzenie wielofunkcyjnych placówek opiekuńczo	
- wychowawczych	40.000 zł

W 2005 roku ogólny koszt różnorodnych działań mających na celu wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym wyniósł 206.359.811 zł. Na tę kwotę składają się zarówno koszty utrzymania różnych form wsparcia dla dzieci i młodzieży w kwocie 185.238.424 zł, jak i koszty zakupu sprzętu do placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia dzieci i młodzieży w wysokości 10.529.109 zł. Ponadto w kwocie ogólnego kosztu wszystkich działań zawierają się również wydatki jednostek samorządu terytorialnego na rzecz dzieci niedostosowanych społecznie, których nie uwzględniono ani w koszcie utrzymania placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia ani w kosztach zakupu sprzętu. Są to np. jednorazowe akcje w rodzaju imprezy plenerowej lub akcji informacyjnej.

Biorąc pod uwagę realne nakłady w 2005 roku na bezpośrednie formy wsparcia dzieci i młodzieży (185.238.424 zł.) w porównaniu z rokiem 2004 (214.011.612 zł.) odnotowano spadek nakładów, co wynika z przeniesienia całkowitego finansowania opieki nad dzieckiem na samorząd terytorialny.

W świetle ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2004 r. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.) do tworzenia systemu profilaktyki i opieki nad dziećmi, w tym do zapewnienia miejsc w placówkach opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego są zobowiązane zarówno gmina, jak i powiat w ramach zadań własnych. Oznacza to, że jednostki samorządu gminnego i powiatowe w pełni odpowiadają za funkcjonowanie lokalnego systemu opieki nad dzieckiem, w tym również same finansują działania z tego zakresu z dochodów własnych. **Od 2005 roku jednostki samorządu terytorialnego nie otrzymują dotacji na prowadzenie placówek opiekuńczo wychowawczych.** Zmiany w finansowaniu zadań samorządu zostały wprowadzone ustawą z dnia 13 listopada 2003 roku o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. Nr 203, poz. 1966 oraz z 2005. Nr 249, poz. 2104).

Efektom wprowadzonych zmian prawnych, w 2005 roku kwota środków własnych jednostek samorządu terytorialnego przeznaczona na wspieranie dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wyniosła 172.763.877 zł i była o 7.664.087 zł wyższa niż w roku 2004. Na utrzymanie placówek wsparcia dziennego wydano ogółem 117.995.126 zł (w tym na wsi 23.970.987 zł). Na zakup sprzętu do placówek wsparcia

dziennego i innych form wsparcia dzieci i młodzieży przeznaczono w 2005 r. ogółem 10.529.109 zł (w tym na wsi 5.434.255 zł). Również w tym przypadku mimo obniżenia ogólnych nakładów na zakupy o 5.211.867 zł w stosunku do 2004 r. w roku 2005 wzrosła wysokość środków pochodzących ze środków własnych samorządu. Wynosiła ona 9.768.519 zł i była o 3.449.912 zł wyższa niż w roku 2004.

Badanie ankietowe stanu pomocy środowiskowej dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie dotyczące 2005 r. wykazało, że w pierwszym roku, kiedy samorząd po raz pierwszy niemal całkowicie samodzielnie dofinansowywał różne formy pomocy dziecku i rodzinie, spadła liczba prowadzonych placówek wsparcia dziennego przy równoczesnym zwiększeniu nakładu środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego. W obszarze pomocy społecznej środki przekazane w ramach dofinansowania programów w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną stanowiły zaledwie 1% ogółu środków wydanych w 2005 roku na ten cel. Przeprowadzana analiza pokazała, że konieczne jest zwiększenie ze strony państwa pomocy dla samorządu terytorialnego na tworzenie i utrzymanie lokalnych systemów wsparcia dzieci i młodzieży oraz ich rodzin.

Z kolei finansowanie hosteli odbywa się ze środków własnych Ministerstwa Sprawiedliwości, przeznaczanych na bieżącą działalność zakładów dla nieletnich.

Resort spraw wewnętrznych i administracji w 2005 roku przeznaczył 150 000 złotych na prowadzenie działalności prewencyjnej poprzez organizację szkolenia sportowego dzieci i młodzieży w ramach *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży*. Dotację otrzymała Polska Federacja Sportu „Gwardia” na podstawie umowy o zlecenie zadania publicznego jednostce niezaliczonej do sektora finansów publicznych.

W 2005 roku Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji dofinansował również kampanię społeczną „Walcz z agresją. Zaczynaj od siebie”, prowadzoną przez Katolicką Fundację Pomocy Osobom Uzależnionym i Dzieciom KARAN (10 000 zł).

Ponadto mając na uwadze wnioski zawarte w Sprawozdaniu z realizacji Programu w 2004 roku, w październiku 2005 roku Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji ogłosił otwarte konkursy ofert na realizację następujących zadań publicznych na rok 2006

z obszaru bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym:

- wspieranie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym i przestępczością, szczególnie z terenów wiejskich,
- ochrona przed molestowaniem, wykorzystywaniem i przemocą,
- podejmowanie działań mających na celu prospołeczną i prawną edukację dzieci i młodzieży.

Należy również zauważyć, że podmioty same poszukiwały środków finansowych na realizację zadań zapisanych w Programie. Przykładem może być korzystanie ze środków gwarantowanych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Rozwój Zasobów Ludzkich Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich.

ROZDZIAŁ IV. UWAGI I POSTULATY

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej także w 2005 roku kontynuowało cenny projekt – ankietę, prowadzoną w celu oszacowania rozmiarów niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży na terenie całego kraju oraz potrzeb, które są z tym problemem związane.

Jednostki samorządu terytorialnego, tak jak w roku ubiegłym zostały poproszone o oszacowanie w skali 1 – 10 najczęściej występujących przyczyn pozostawiania tak znacznej grupy dzieci i młodzieży poza systemem wsparcia. Najczęściej jako powody takiego stanu rzeczy wskazywano brak środków finansowych na podejmowanie stosownych działań oraz częstą odmowę korzystania z tej formy pomocy zarówno ze strony dzieci jak i rodziców. Najmniej istotny okazał się brak stosownych postanowień sądowych.

Wypowiadając się na temat **utrudnień** związanych z organizowaniem opieki środowiskowej, podobnie jak w roku 2004, wskazywano na:

- niewystarczającą współpracę różnych podmiotów zajmujących się rodziną,
- niekorzystną lokalizację placówek,
- brak bazy lokalowej,
- niewystarczającą wiedzę o sytuacji środowiskowej dziecka,
- mało atrakcyjną ofertę zajęć,
- brak wykwalifikowanej kadry,
- brak środków finansowych na dojazdy dzieci na zajęcia,
- zbyt małą liczbę specjalistycznych placówek wsparcia dziennego,
- słabą motywację do uczestnictwa w zajęciach ze strony dzieci, młodzieży i rodziców,
- stygmatyzację społeczną dla niektórych rodzin wynikającą z uczestnictwa w zajęciach,
- brak możliwości dojazdu do placówek z terenów wiejskich,
- brak specjalistycznej, odpowiednio przeszkolonej kadry pedagogicznej.

Natomiast dodatkowo w 2005 r. wskazano jeszcze na:

- brak spójnego systemu przeciwdziałania patologiom społecznym,

- konieczność utworzenia kuratorskich ośrodków pracy z młodzieżą sprawiającą trudności,
- niedostateczną organizację wolontariatu socjalnego oraz zbyt małą liczbę szkoleń dla wolontariuszy,
- brak punktów informacyjnych o instytucjach i organizacjach zajmujących się pomocą rodzinie,
- brak motywacji do pracy ze strony kadry placówek wsparcia dziennego,
- zbyt częste umieszczanie dzieci, których niedostosowanie społeczne często polega na uchylaniu się od obowiązku szkolnego, w całodobowych placówkach i ośrodkach.

Podobnie jak w roku ubiegłym wskazano na następujące **potrzeby**:

W zakresie bazy:

- poszerzenie bazy lokalowej i wykonanie koniecznych remontów oraz modernizacji,
- zakup pomocy dydaktycznych umożliwiających i uatrakcyjniających zajęcia z młodzieżą,
- zakup sprzętu komputerowego i kserograficznego,
- ułatwienie dostępu do internetu dzieciom i młodzieży, szczególnie z terenów wiejskich oraz do programów edukacyjnych,
- tworzenie „Niebieskich Pokoi” dla dzieci – świadków przestępstw i ofiar przemocy,
- tworzenie nowych mieszkań chronionych dla młodzieży,
- tworzenie boisk sportowych i placów zabaw,
- zakup sprzętu AGD do placówek.

W zakresie szkoleń:

- zabezpieczenie środków finansowych dających możliwość systematycznego szkolenia kadry wychowawców, nauczycieli i pracowników socjalnych w celu doskonalenia umiejętności pracy z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym,
- dostęp do szkoleń w zakresie zjawiska przemocy w rodzinie, profilaktyki uzależnień, uwzględniających problemy emocjonalne, agresję, ADHD, zaburzenia lękowe, nadpobudliwość,

- zapewnienie pracownikom placówek wsparcia dziennego superwizyjnych metod pracy,
- konieczność szkoleń z metodyki pracy ze specyficznymi grupami dzieci np. żebrzącymi, z „blokiersami”, z dziećmi wychowującymi się na ulicy,
- konieczność tworzenia ogólnopolskich programów terapeutycznych i profilaktycznych dla dzieci i młodzieży,
- stworzenie oferty edukacyjnej dla rodziców w zakresie radzenia sobie z trudnościami wychowawczymi,
- szkolenia dla wolontariuszy.

W zakresie środków finansowych:

- zabezpieczenie środków na tworzenie i utrzymanie nowych placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego w szczególnie zagrożonych patologią społeczną rejonach,
- zabezpieczenie środków finansowych umożliwiających zwiększenie oferty profesjonalnie organizowanych zajęć dla dzieci i młodzieży,
- zabezpieczenie środków finansowych umożliwiających zatrudnienie w placówkach wsparcia dziennego psychologów, pedagogów, terapeutów profesjonalnie przygotowanych do prowadzenia zajęć z dziećmi i młodzieżą zagrożonymi niedostosowaniem społecznym,
- brak środków na utrzymanie świetlic,
- brak środków finansowych jednostek samorządu terytorialnego na wkład własny w programy realizowane w znaczącej części z funduszy UE.

Inne potrzeby to m.in.:

- na terenie gmin brak spójnego systemu profilaktyki, obejmującego współdziałanie różnych instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny,
- niewystarczająca liczba konferencji lokalnych i krajowych w zakresie pomocy dzieciom i młodzieży zagrożonym niedostosowaniem społecznym,
- brak wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych, które prowadziłyby pracę z dzieckiem zagrożonym niedostosowaniem społecznym.

Dla podniesienia skuteczności Programu niezwykle cenne są uwagi dotyczące modyfikacji zawartych w nim działań oraz wskazówki, co do konieczności zintensyfikowania przedsięwzięć we wskazanych obszarach. Poniżej zaprezentowane zostały uwagi zgłoszone przez podmioty uczestniczących w realizacji Programu.

Zdaniem Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego skuteczność Programu uzależniona jest przede wszystkim od aktywności i zaangażowania samorządu terytorialnego. Dlatego też, na Mazowszu realizacja Programu w kolejnych latach będzie wymagała wzmocnienia działań instytucjonalnych na szczeblu samorządowym. Środkiem do tego powinny być nowe inicjatywy i formy promowania Programu.

Natomiast realizujące Program szkoły i placówki oświatowe wskazały na konieczność podjęcia następujących działań:

- prowadzenie diagnozy środowiska szkolnego w zakresie zagrożenia uczniów szkół i placówek oświatowych pod kątem niedostosowania społecznego,
- organizacja różnych form pomocy dla uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym takich jak: zajęcia socjoterapeutyczne, realizacja programów profilaktycznych, zajęcia w świetlicach opiekuńczych, zajęcia pozalekcyjne, pomoc materialna, finansowa, prawna, dożywianie, warsztaty terapeutyczne, organizacja grup wsparcia, prowadzenie akcji informacyjnej wśród dzieci i młodzieży nt. możliwości skorzystania ze specjalistycznej pomocy różnego rodzaju placówek,
- zwiększenie zakresu współpracy Policji pod kątem dostosowania „Procedur postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką” do problemów zdiagnozowanych w danej szkole,
- wspólne uczestnictwo szkoły i Policji w lokalnych programach profilaktycznych dotyczących zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich,
- opracowywanie i realizacja planów pozyskiwania rodziców do współpracy ze szkołą, placówką,
- uwzględnianie wewnątrzszkolnych badań przy szacowaniu skali niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży.

Przedstawiciele sądów okręgowych w województwie lubuskim za najistotniejsze uznali:

- utworzenie ośrodków kuratorskich, które mogłyby stanowić uzupełnienie lub alternatywę dla nadzoru kuratora,
- pilną potrzebę zwiększenia placówek dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie,
- potrzebę realizacji szkoleń poświęconego postępowaniu ze sprawcą czynów karalnych z zaburzeniami psychicznymi.

Wykonawcy Programu z województwa lubuskiego wskazali również, że w realizacji zadań z zakresu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości ogromną rolę odgrywa systematyczna współpraca kuratorów rodzinnych z organami samorządu terytorialnego, Centrami Pomocy Rodzinie, Wydziałami Edukacji, organami pomocy społecznej – miejskimi i gminnymi ośrodkami pomocy z ośrodkami terapii i uzależnień od alkoholu i narkotyków, z organizacjami pozarządowymi: Ośrodkami Interwencji Kryzysowej, Oddziałami Komitetu Ochrony Praw Dziecka, Towarzystwem Przyjaciół Dzieci, Policją, placówkami oświatowymi i Ochotniczymi Hufcami Pracy.

Unia Miasteczek Polskich postulowała, aby realizacja Programu odbywała się na zasadzie trwałego i systematycznego współdziałania partnerów (szczególnie Policji, ośrodków wsparcia i pomocy, szkół, straży miejskich, organizacji pozarządowych także urzędów pracy). Unia Miasteczek Polskich zwróciła uwagę na rolę świetlic środowiskowych i socjoterapeutycznych. W jej ocenie bardzo wymierne efekty osiągają te gminy i miasta posiadające atrakcyjną ofertę kulturalną oraz zajęć sportowych. Zaproponowała również zorganizowanie w różnej formie (konferencji, warsztaty) prezentacji dobrych praktyk w realizacji zadań ujętych w Programie, a następnie ich popularyzacji wśród jednostek samorządu terytorialnego, gdzie na pewno włączyłyby się ogólnopolskie organizacje samorządowe.

Zaangażowana w realizację Programu Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu stwierdziła, że skuteczność działań Policji wielkopolskiej w zakresie ujawniania, rozpoznawania przestępczości i patologii wśród dzieci i młodzieży oraz efektywności realizowanych przedsięwzięć w ramach programów prewencyjnych można byłoby poprawić poprzez stworzenie w jednostkach Policji, gdzie występuje duże nasilenie tego typu zjawisk, większych etatowo komórek ds. nieletnich na poziomie referatu lub sekcji.

Wielkopolscy funkcjonariusze Policji zwrócili również uwagę na problem, który dotyka większości szkół i placówek oświatowych na terenie kraju mianowicie - przemoc i agresję. Według nich realizacja przedsięwzięć Policji w zakresie rozpoznania i ujawniania zagrożeń patologicznych występujących na terenie szkoły napotyka na szereg różnych problemów, których podstawowym jest obawa o prestiż i wizerunek szkoły.

Z kolei Wielkopolskie Kuratorium Oświaty zwróciło uwagę na zbyt małą wagę, jaką szkoły przywiązują do ewaluacji realizowanych przez siebie przedsięwzięć. Gromadzone informacje dotyczą głównie rodzaju i liczby wykonywanych zadań, a nie ich skuteczności. Ponadto potrzebna jest w dalszym ciągu pomoc metodyczna dla osób odpowiedzialnych w szkole za działalność wychowawczą i profilaktyczną.

Wypowiadając się na temat ewentualnej modyfikacji Programu zaangażowane w jego realizację organizacje pozarządowe zwróciły uwagę na potrzebę:

- wprowadzenia systemowego oddziaływania na dzieci i młodzież angażującego rodzinę, szkołę oraz inne instytucje odpowiedzialne za wychowanie młodego człowieka,
- kształcenia umiejętności prospołecznych w przedszkolach, przed rozpoczęciem szkoły,
- edukowania przyszłych rodziców w zakresie kształcenia umiejętności prospołecznych,
- propagowania działań, które uwrażliwiają rodziców na zmianę zachowania wynikającego z przyjmowania narkotyków lub zainteresowania narkotykami,
- propagowania działań, które uwrażliwiają rodziców na pierwsze objawy agresji,
- kształcenia przyszłych pedagogów w zakresie umiejętności prospołecznych (studenci kierunków pedagogicznych),
- wprowadzenia współpracy pomiędzy instytucjami odpowiedzialnym za kształcenie i wychowanie młodego człowieka w celu szybszego reagowania i oddziaływania w sytuacji pojawienia się pierwszych niepokojących symptomów (agresja, narkomania),
- propagowania i nadzorowania propagowania pozytywnych wzorców w mediach - reagowanie na promowanie używek,

- zlecenia większej liczby zadań organizacjom pozarządowym, zajmującym się rozwiązywaniem problemów przestępczości i niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży,
- zlecenia zadań długoletnich i długofalowych organizacjom pozarządowym z możliwością ich monitorowania i ewaluowania,
- dofinansowania zadań, które są kontynuowane - w odniesieniu do przeprowadzanej ewaluacji.

Natomiast Ochotnicze Hufce Pracy podkreśliły konieczność podjęcia działań interwencyjnych. Do placówek OHP trafia młodzież z trudnymi doświadczeniami środowiskowymi, wśród której stosunkowo często występują przypadki wejścia w konflikt z prawem. W minionym roku ok. 13% uczestników rekrutowanych na 1-szy rocznik jest kierowanych do jednostek organizacyjnych OHP przez sądy. W roku 2005 czynów przestępczych dopuściło się w trakcie pobytu w OHP 684 uczestników, co stanowi spadek w stosunku do ubiegłego roku o 10 osób.

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, które funkcjonuje od 1995 roku wskazało na potrzebę zwiększenia liczby konferencji kampanii promujących działalność Niebieskiej Linii skierowanych do dzieci. W porównaniu do lat ubiegłych w 2005 roku zaobserwowano znaczący spadek liczby rozmów telefonicznych. W 1019 przypadkach zgłaszano przemoc psychiczną wobec dzieci, a 1081 przemoc fizyczną. Jedynie w 116 przypadkach dzieci dzwoniły osobiście w celu zgłoszenia przypadków przemocy w rodzinie.

ROZDZIAŁ V. PODSUMOWANIE

Kolejny rok wdrażania *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępności wśród Dzieci i Młodzieży* przyniósł wzrost, w porównaniu z 2004 rokiem, liczby podmiotów zaangażowanych w realizację Programu. Po raz pierwszy w Program włączyły się jednostki naukowe (zwłaszcza wyższe uczelnie np. Uniwersytet Rzeszowski). Zaznaczył się także udział podmiotów kościelnych (parafie chrześcijańskie), podmiotów gospodarczych (m.in. towarzystw ubezpieczeniowych) oraz niektórych mediów (zwłaszcza na poziomie regionalnym).

Podobnie jak w roku 2004 Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, rozesłało do wszystkich Urzędów Wojewódzkich ankietę, w celu zebrania kompleksowych informacji z realizacji Programu. Ta cenna inicjatywa przyczynia się do oszacowania rozmiarów niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży na terenie całego kraju oraz zdiagnozowania potrzeb, które są z tym problemem związane.

Z przeprowadzonego w 2005 roku badania ankietowego wynika m.in., iż w systemie pomocy społecznej wsparciem objęto 394.527 dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym (wzrost o 121.797 osób), w tym na wsi pomocy udzielono 111.595 dzieciom, co stanowi 35% ogólnej liczby dzieci. W zajęciach organizowanych w placówkach wsparcia dziennego uczestniczyło 133.212 dzieci (wzrost o 3.182 wychowanków), w tym 45.010 na wsi. Innymi formami wsparcia objęto 261.315 dzieci (w tym na wsi 66.585 dzieci). Ogółem innymi formami pomocy objęto w 2005 r. o 118.615 dzieci więcej niż w 2004.

Jednostki samorządu terytorialnego oszacowały, że pomocą w środowisku zamieszkania należy objąć jeszcze 119.355 dzieci, w tym 58.955 dzieci z terenów wiejskich, co stanowi 49% ogółu dzieci wymagających pomocy. W porównaniu z 2004 r. liczba dzieci nieobjętych jeszcze wsparciem zmniejszyła się o 48.621 dzieci, ale zwiększyła się liczba dzieci potrzebujących pomocy na wsiach.

Przeprowadzone przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej badanie stanu w 2005 roku pomocy środowiskowej dla dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wykazało również, że w pierwszym roku, kiedy samorząd terytorialny po raz pierwszy niemal całkowicie samodzielnie finansował różne formy pomocy dziecku i rodzinie, spadła liczba funkcjonujących placówek wsparcia dziennego przy

równoczesnym zwiększeniu nakładu środków finansowych z budżetów samorządowych. W obszarze pomocy społecznej środki przekazane w ramach dofinansowania programów w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną stanowiły zaledwie 1% ogółu środków wydanych w 2005 r. na ten cel. **Wydaje się konieczne w tej sytuacji zwiększenie pomocy dla jednostek samorządu terytorialnego na tworzenie i utrzymanie lokalnych systemów wsparcia dzieci i młodzieży oraz ich rodzin.**

Nadal utrzymuje się tendencja zbyt słabej struktury placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia dzieci i młodzieży na terenach wiejskich. Potrzeby opiekuńczo - wychowawcze są najslabiej zaspokojone w grupie dzieci i młodzieży z tych terenów.

O konieczności zwiększania, zarówno merytorycznego jak i finansowego, wsparcia dla dzieci z terenów wiejskich MSWiA informowało już w Sprawozdaniu z realizacji Programu w roku 2004. Kolejny rok wdrażania Programu pokazał, że potrzeba zwiększenia pomocy na obszarach wiejskich jest coraz pilniejsza. W 2004 roku dzieci wiejskie stanowiły 40% z ogółu wszystkich dzieci pozostających poza systemem wsparcia i wymagających objęcia dodatkową pomocą, podczas gdy w 2005 roku odsetek dzieci wiejskich znajdujących się w trudnej sytuacji wynosił już 49%.

Ważnym efektem wdrażania Programu jest coraz częstsze dokonywanie diagnozy rozmiarów niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży. Tego typu rozpoznanie jest narzędziem pozwalającym na podjęcie skutecznych i adekwatnych do potrzeb działań. Niezwykle istotne i cenne jest monitorowanie zjawiska niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży na poziomie wojewódzkim. Przykładowo Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu przygotowała „Raport o stanie zagrożenia demoralizacją, przestępczością oraz patologiami wśród dzieci i młodzieży w województwie wielkopolskim za rok 2005”, z którego wynika, że na terenie województwa pogłębia się skala niedostosowania społecznego w środowisku dzieci i młodzieży. Także Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie przygotowała „Sprawozdanie z rozpoznania zjawisk patologicznych, demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz podejmowanych działań prewencyjnych w roku 2005 na terenie województwa lubelskiego”.

W oparciu o sprawozdania składane przez powiatowe centra pomocy rodzinie Lubelski Urząd Wojewódzki oszacował, że na terenie województwa od 2000 roku

systematycznie wrasta liczba dzieci w placówkach socjalizacyjnych. Ponadto coraz częściej powodem pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej lub jej ograniczenia jest brak środków finansowych na zaspokojenie potrzeb dzieci w rodzinie naturalnej.

Także Kuratoria Oświaty coraz częściej informują na temat rosnącej skali niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży. Przykładowo Łódzkie Kuratorium Oświaty analizując sytuację w szkołach oszacowało, że w 2005 roku umieszczono 293 uczniów w placówkach kształcenia specjalnego dla niedostosowanych społecznie, zagrożonych niedostosowaniem, zagrożonych uzależnieniem, z zaburzeniami zachowania. Większość umieszczonych w placówkach to uczniowie szkół gimnazjalnych.

Według Małopolskiego Kuratorium Oświaty zwiększa się liczba zachowań patologicznych wśród uczniów województwa małopolskiego. Szczególne niepokojące jest przenoszenie tych negatywnych czynników z młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych na dzieci ze szkół podstawowych i gimnazjów.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w związku z realizacją Programu w 2005 roku, w większości województw prowadzone było poradnictwo rodzinne, prawne, psychiatryczne, udzielana była pomoc psychologiczno-pedagogiczna, jak również prowadzone były akcje informacyjne na temat instytucji i organizacji udzielających pomocy dziecku i rodzinie. Ponadto na terenie całego kraju organizowano szkolenia, seminaria i konferencje poświęcone problematyce niedostosowania społecznego oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży, skierowane m.in. do Policji, nauczycieli, pedagogów, kuratorów, jak również rodziców. Rozpowszechniano materiały informacyjne i instruktażowe.

W ramach realizacji zadania *powołana edukacja społeczna* zwracano szczególną uwagę na pomoc osobom mającym trudności w identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów oraz wspieranie ich w sytuacjach kryzysowych. Upowszechniano wśród uczniów zajęcia warsztatowe i treningi zachowań. Rozwijano telefoniczne i bezpośrednie szkolne poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne i życiowe dla dzieci i młodzieży. I tak np. w województwie warmińsko-mazurskim pilotażowo realizowano projekt „Wspomaganie szkół i placówek przez poradnie psychologiczno pedagogiczne w wychowaniu i profilaktyce”. Celem projektu było wypracowanie lokalnych propozycji skuteczniejszych form współpracy poradni psychologiczno - pedagogicznych ze szkołami i placówkami, w tym wykorzystanie kompetencji specjalistów poradni oraz sprecyzowania

ich zadań, rozwijanie umiejętności współdziałania nauczycieli, rodziców i uczniów, dzielenie się odpowiedzialnością za budowanie relacji między uczniami, szkołą, rodziną i społecznością lokalną, budowanie wsparcia w środowisku pozaszkolnym. Efektem realizacji pierwszego etapu projektu w roku 2005 jest opracowanie 13 projektów środowiskowych, które będą realizowane pilotażowo w 2006 roku.

Podjmowano również działania polegające na zwiększaniu dostępności do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, punktów informacyjnych, telefonów zaufania, poradnictwa odwykowego, psychiatrycznego, mediacji i pomocy kryzysowej. Szczególny nacisk położono na realizację programów prewencyjnych. Upowszechniano informacje o profilaktycznych funkcjach wymiaru sprawiedliwości i służb porządku publicznego. Ponadto na terenie całego kraju wzmożono kontrolę realizacji obowiązku szkolnego, a także starano się usprawnić przepływ informacji o uczniach wagarujących.

Podobnie jak w 2004 roku w realizacji Programu aktywnie włączyła się Policja. Na różnym szczeblu podejmowano ciekawe i ważne inicjatywy.

Przykładowo w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Białymstoku opracowano „Harmonogramy działań jednostek Policji województwa podlaskiego w ramach wdrażania rządowego programu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży”.

Harmonogram ten przewidywał:

ORGANIZACJĘ DZIAŁAŃ PROGRAMOWYCH - w ramach których m.in.:

- przedstawiono ww. harmonogramy na posiedzeniach Powiatowych Komisji Bezpieczeństwa i Porządku działających w powiatach województwa podlaskiego,
- organizowano lokalne spotkania z udziałem organów samorządowych i kierownictwem placówek oświatowych, celem wypracowania wspólnych działań w ramach realizacji *Programu* oraz zwiększenia skuteczności zapobiegania negatywnym zjawiskom z udziałem dzieci i młodzieży,
- dokonywano okresowych, kompleksowych diagnoz i analiz stanu zagrożenia przestępczością wśród dzieci i młodzieży oraz zagrożeń patologiami społecznymi tej grupy wiekowej na terenie woj. podlaskiego.

W 2005 roku na terenie całego kraju rozwijała się również współpraca szkół i placówek oświatowych z Policją. W jej ramach informowano na bieżąco Policję o zdarzeniach noszących znamiona przestępstwa, stanowiących zagrożenie dla życia

i zdrowia uczniów oraz przejawach demoralizacji dzieci i młodzieży. Policja udzielała pomocy w rozwiązywaniu trudnych, mogących mieć podłoże przestępcze problemów, które zaistniały na terenie szkoły lub placówki. Z przekazanych informacji wynika, że współpraca ta jest wysoko oceniana przez szkoły, które niejednokrotnie postulowały o jej zintensyfikowanie.

Należy także wspomnieć, że w Komendzie Głównej Policji trwają prace nad zmianą koncepcji funkcjonowania Policyjnych Izb Dziecka, których zakończenie przewidziano na lipiec 2006 roku.

Warto podkreślić, że w związku z realizacją Programu podmioty podejmowały także inicjatywy o zasięgu międzynarodowym.

W tym kontekście należy przedstawić projekt realizowany przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Mrągowie wspólnie z Komendą Powiatową Policji w Mrągowie pn. *„ Międzynarodowa, interdyscyplinarna współpraca w kierunku zapobiegania przestępczości, przemocy i uzależnieniom wśród dzieci i młodzieży”*. Projekt ten jest koordynowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie, a do jego uczestnictwa włączani są m.in. pedagodzy szkolni, kuratorzy sądowi, strażnicy miejscy, pielęgniarki środowiskowe, pracownicy socjalni. Projekt powstał w ramach podpisanego w 2003 roku porozumienia *Trójstronne Partnerstwo*, pomiędzy Samorządem Województwa Warmińsko – Mazurskiego (Rzeczpospolita Polska), Powiatem Bornholm (Królestwo Danii) a Obwodem Kaliningradzkim (Federacja Rosyjska). W ramach *Trójstronnego Partnerstwa – Królestwo Danii – Rzeczpospolita Polska – Federacja Rosyjska* współpraca odbywa się w 4 obszarach: kultury i mediów, *polityki socjalnej i ochrony zdrowia*, małej i średniej przedsiębiorczości oraz obszarów wiejskich.

W obszarze socjalnym i zdrowia, na szczeblu samorządu wojewódzkiego wypracowano pięć projektów. Jednym z nich jest projekt pn.: *„Międzynarodowa i interdyscyplinarna współpraca w dziedzinie przeciwdziałania przestępczości i narkomanii wśród dzieci i młodzieży”*. Głównym założeniem tego projektu jest utworzenie *lokalnego systemu* współpracy pomiędzy Policją, szkołą i pracownikami socjalnymi tzw.: *„SSP Współpraca”*, dostosowując założenia i zasady funkcjonowania tego programu do wymogów i potrzeb środowiska.

Rezultatem wdrażania projektu w latach 2003-2005 są m.in.:

- opracowanie i wdrażanie na terenie powiatu mrągowskiego lokalnego programu **„Wczesna interwencja szansą na ratunek – SSP współpraca”** na podstawie międzynarodowego projektu.
- zorganizowanie szeregu wspólnych szkoleń i konferencji, mających na celu m.in. upowszechnienie założeń projektu oraz wymianę doświadczeń przedstawicieli trzech krajów z zakresu pracy prewencyjnej i interwencyjnej z dziećmi i młodzieżą realizujących projekt w warunkach danego regionu;
- dokonanie szczegółowej diagnozy środowiska lokalnego pod kątem pojawiających się problemów przemocy, przestępczości i uzależnienia;
- odbywające się systematycznie (od czerwca 2004 r.) robocze spotkania **Gminnych Zespołów ds. profilaktyki przestępczości i uzależnień wśród dzieci i młodzieży.**
- prowadzone (od czerwca 2004 r.) działania profilaktyczne w otwartym środowisku lokalnym przez zatrudnionego w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie **pedagoga ulicznego.**
- utworzenie **światlicy dla dzieci i młodzieży** „Gniazdo” w Mrągowie, gdzie dzieci mają możliwość uczestnictwa w zajęciach, skorzystania z komputerów oraz nieodpłatnych korepetycji.

Inną ciekawą inicjatywą o zasięgu międzynarodowym podjętą w 2005 roku w województwie lubuskim było II Forum pod hasłem: „Szanse i zagrożenia dzieci i młodzieży na pograniczu polsko- niemieckim” z udziałem gości z Republiki Federalnej Niemiec. Przedsięwzięcie pozwoliło na porównanie metod przeciwdziałania zjawiskom niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży, wymianę doświadczeń oraz ustalenie zakresu współpracy i wzajemnej pomocy.

Natomiast Komenda Stołeczna Policji zorganizowała seminarium pn. „Wczesna interwencja szansą na pełną resocjalizację młodocianych przestępców – Rola Policyjnej Izby Dziecka i analogicznych placówek w państwach Unii Europejskiej”. Uczestnikami cyklicznych spotkań byli przedstawiciele Mazowieckiego Kuratorium Oświaty, OHP, Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej, Fundacji Dzieci Niczyje, sądu, prokuratur oraz delegacje z Republiki Finlandii, Republiki Litewskiej i Republiki Łotewskiej.

Podobnie jak w roku 2004 na terenie całego kraju realizowane były ogólnopolskie programy profilaktyczne, które dostosowano do konkretnych

potrzeb występujących na danym terenie. Tworzone były również listy rekomendowanych programów profilaktycznych.

Ponadto we wszystkich województwach rozpowszechniano „Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką.. Szczególną rolę w tym zakresie spełniły Kuratoria Oświaty i Policja.

Należy także podkreślić, że podmioty realizujące Program starały się natychmiast reagować na szczególnie niepokojące problemy - jednym z nich jest bez wątpienia agresja i przemoc w szkole. Z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Narodowej został opracowany i przekazany za pośrednictwem Kuratoriów Oświaty do szkół poradnik metodyczny pt. „ Agresja i przemoc w szkolnych działaniach profilaktycznych”. Poradnik oprócz treści wspomagających nauczycieli w zakresie zapobiegania agresji i przemocy w środowisku szkolnym, zawiera konkretne wskazówki dotyczące umiejętności postępowania ze sprawcą i ofiarą przemocy, nawiązania współpracy z rodzicami, zawarcia kontraktu ze sprawcą oraz nawiązania współpracy z innymi instytucjami w celu niwelowania tych negatywnych zjawisk. Ponadto przy współpracy Policji i organizacji pozarządowych organizowano szkolenia, pogadanki, a także realizowano programy profilaktyczne poświęcone temu problemowi.

Ważny efekt wynikający z wdrażania w 2005 Programu roku osiągnęły Ochotnicze Hufce Pracy, które poinformowały, iż w wyniku podjętych działań:

- zmniejszyła się liczba uczestników OHP, którzy weszli w konflikt z prawem podczas pobytu w jednostkach, a także zmniejszyła się ilość interwencji sądów, Policji i służb porządkowych,
- nastąpiła poprawa frekwencji młodzieży na zajęciach, eliminacja niepowodzeń szkolnych. W ubiegłym roku 95% uczestników z wcześniejszymi problemami edukacyjnymi ukończyła naukę. Natomiast egzaminy zewnętrzne na tytuły kwalifikacyjne zdało 96% uczestników,
- poprzez zwiększoną liczbę zajęć psychologicznych u młodzieży nastąpiło podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia własnego bezpieczeństwa, szczególnie cenne są inicjatywy samorządowe młodzieży podejmowane na rzecz polepszenia bezpieczeństwa we własnym środowisku. Zajęcia te przyczyniły się również do podniesienia poziomu

poczucia własnej wartości, zwiększenia samooceny uczestników i pozytywnego wizerunku własnej osoby. Ważnym efektem jest również integrowanie środowiska lokalnego wokół problemów młodzieży i rodziny zagrożonej negatywnymi zjawiskami społecznymi, czyli patologiami społecznymi i bezrobociem.

Realizacja w 2005 roku *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży* wykazała konieczność podjęcia natychmiastowych działań mających na celu zwiększenie wsparcia zarówno merytorycznego jak i finansowego dla dzieci z terenów wiejskich, gdyż skala niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży wiejskiej ulega systematycznemu pogłębianiu się.

Ponadto wydaje się konieczne zwiększenie pomocy dla jednostek samorządu terytorialnego na tworzenie i utrzymanie lokalnych systemów wsparcia dzieci i młodzieży oraz ich rodzin. Nadal utrzymuje się tendencja zbyt słabej struktury placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia dzieci i młodzieży na terenach wiejskich. Potrzeby opiekuńczo - wychowawcze są najslabiej zaspokojone w grupie dzieci i młodzieży z tych terenów.

OPRACOWANO: w Departamencie Bezpieczeństwa Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji

KONTAKT: Elżbieta Rusiniak [tel. (022) 60-162-89; rusiniak@mswia.gov.pl]
Katarzyna Świątkowska [(022) 60-147-06; swiatkowka.k@mswia.gov.pl]
Agata Furgała [(022) 60-139-14; furgala.a@mswia.gov.pl]
Adam Sowiński [(022) 60-142-69; sowinskiadam@poczta.onet.pl]